

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
ხელნაწერის უფლებით

მაია წურწუმია

საქართველოში ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი სამოქალაქო საზოგადოების
ჩამოყალიბების პროცესში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:
პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორი - თამარ კვიციანი

პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი, 0141, საქართველო

2020

სამეცნიერო ნაშრომი შესრულებულია კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პოლიტიკის მეცნიერების სადოქტორო პროგრამაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

თამარ კიკნაძე

პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორი,
კავკასიის უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

ოფიციალური რეცენზენტები:

1. ლელა იაკობიშვილი-ფირალიშვილი
ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი,
თბილისის სამხატვრო აკადემიის ასოცირებული
პროფესორი

2. მამია სურმავა

ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი,
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2020 წლის 4 ივნისს, 15:00 საათზე, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პოლიტიკის მეცნიერების სადოქტორო პროგრამის სადისერტაციო საბჭოს სხდომაზე.

მისამართი: 0141, თბილისი, ჩარგლის ქუჩა N 73, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი, 305 აუდიტორია

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი პეტრე მამრაძე

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალურობა: უკანასკნელ პერიოდში შესამჩნევი ხდება არასამთავრობო ორგანიზაციების გავლენის მკვეთრი ზრდა მთელს მსოფლიოში. ისინი აღიარებულია დემოკრატიის ხელშემწყობ პოტენციურ ძალად არა მხოლოდ თეორეტიკოსებისა და მკვლევარების დიდი უმრავლესობის მიერ, არამედ სხვადასხვა ქვეყნის მთავრობის წარმომადგენლები მათ მოიაზრებენ, როგორც მნიშვნელოვან პარტნიორებს ქვეყნის სოციალური და პოლიტიკური განვითარების საქმეში. საერთაშორისო დონორები ყურადღებას ამახვილებენ სამოქალაქო საზოგადოების ისეთ მნიშვნელოვან ფუნქციებზე, როგორიცაა სახელმწიფოს ძალაუფლების შეზღუდვა და კონტროლი, საჯარო და აქტუალური საკითხების შესახებ დებატების დაწყების ხელშეწყობა, სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური ცვლილებების სტიმულირება.

საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების არსებობის აქტუალურობას განსაზღვრავს ჩვენი ქვეყნის მისწრაფება, შექმნას სტაბილური დემოკრატია, განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოებით, სადაც დემოკრატიული ღირებულებები გადაიქცევა დამკვიდრებულ და გაზიარებულ წესებად და ნაკლებად იარსებებს სახელმწიფოს ავტორიტარიზმისაკენ გადახრის საფრთხე.

1990-იანი წლებიდან, მას შემდეგ რაც საქართველომ მოიპოვა დამოუკიდებლობა, დემოკრატიული სისტემის ჩამოყალიბება ქვეყნის განვითარების მთავარ პრიორიტეტად იქცა. ევროპისა და ამერიკის დემოკრატიული სახელმწიფოები დაინტერესდნენ საქართველოში, ისევე როგორც სხვა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, სამოქალაქო საზოგადოების ხელშეწყობით, ვინაიდან იგი განიხილებოდა, როგორც დემოკრატიზაციის პროცესის წარმატების ინდიკატორი. იმდენად, რამდენადაც პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, დემოკრატიზაციის პროცესი ინიცირებული ან მხარდაჭერილი იყო მოქალაქეთა კერძო ჯგუფებისა და საზოგადოებრივი მოძრაობების მიერ, აკადემიურ წრეებში არსებობდა დიდი იმედები იმის თაობაზე, რომ ეს ქვეყნები შეძლებდნენ ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებას, რომელიც, თავის მხრივ, შეიტანდა მნიშვნელოვან წვლილს დემოკრატიის კონსოლიდაციის საქმეში. საერთაშორისო დონორები და ფონდები აქტიურად უწყობდნენ ხელს არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩამოყალიბებას, რომელიც სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუციონალურ საფუძველს ქმნიდა.

სამოქალაქო საზოგადოების თეორია და პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ მოქალაქეთა საჯარო პრობლემებისა და ინტერესების განხორციელების ერთ-ერთი მთავარი გზა სახელმწიფო ხელისუფლებაზე ზეგავლენის მოხდენაა. დემოკრატიული რეჟიმის პირობებში არსებობს პოლიტიკურ ძალაუფლებაზე ზეგავლენის მოხდენის მრავალი ოფიციალური არხი. აქტიური მოქალაქეებს და ზოგადად სამოქალაქო საზოგადოების სხვადასხვა გაერთიანებებსა და ინსტიტუტებს პოლიტიკური დღის წესრიგის ფორმირების და გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე ზეგავლენის მოხდენა სხვადასხვა ხერხებით შეუძლიათ. ბოლო 15 წლის განმავლობაში საქართველოში არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრიდან პრიორიტეტი მიენიჭა პოლიტიკის ადვოკატირებას, რომელიც გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართულობის და გადაწყვეტილების მიმღებ პირებზე გავლენის საკმაოდ გავრცელებული მეთოდია. ამ ტიპის პროექტების ხელშეწყობამ მხოლოდ სერვისების მიწოდებასა და მოკლევადიან პერსპექტივებზე გათვლილი პროგრამების ფოკუსი გააფართოვა და მხოლოდ დონორებზე ორიენტირებული დონიდან საჯარო პოლიტიკის ზეგავლენის დონეზე გადაიყვანა.

სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ ლიტერატურაში დაფიქსირებულია არასამთავრობო ორგანიზაციების სამი როლი: ოპერაციონალური (ფანდრაიზინგი, სერვისების მიწოდება), საგანმანათლებლო (საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება), ადვოკატირება. ადვოკატირება - ეს არის ცალკეული მოქალაქეების ან ჯგუფების უფლებების და ინტერესების დაცვა, რომლებსაც გარკვეულ სოციალური პირობების ზეგავლენით არ შეუძლიათ თვითონ დაიცვან საკუთარი უფლებები. ამგვარი მოწყვლადი ჯგუფის მაგალითად შესაძლოა მივიჩნიოთ ქალები, რომლებიც სხვადასხვა სტატისტიკური მონაცემებით განიცდიან დისკრიმინაციას საზოგადოებაში.

ქალთა დისკრიმინაციის აღმოფხვრის საკითხი საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე უფრო და უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია გენდერული უთანასწორობას მიაკუთვნებს გლობალურ პრობლემათა რიცხვს და რეკომენდაციას უწევს წევრ სახელმწიფოებს შეცვალონ არსებული გენდერული მოდელები, რომლებიც პატრიარქალურ მიდგომებსა და ორმაგ სტანდარტებს ეყრდნობიან.

ქალთა ორგანიზაციების, როგორც სამოქალაქო საზოგადოების კონკრეტული სეგმენტის შერჩევა კვლევისათვის შემთხვევით არ მომხდარა. მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოება შედგება ქალებისა და მამაკაცებისაგან და მოსახლეობის ნახევარზე მეტს ქალები წარმოადგენენ, ისინი დღემდე ჩამოცილებულნი არიან პოლიტიკური ძალაუფლების განხორციელების შესაძლებლობას.

ქალების ძალიან დაბალი პროცენტული მაჩვენებელი არის წარმოდგენილი ქვეყნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში. ასეთ პირობებში ქალები ცდილობენ საკუთარი საჯარო ინტერესებისა და მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად ხელისუფლებაზე ზეგავლენის მოხდენის ალტერნატიული გზები და საშუალებები მოძებნონ. დემოკრატიისა და სამოქალაქო საზოგადოების თანამედროვე გავლენიანი თეორეტიკოსის ლარი დაიმონდის მიხედვით, გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე ზეგავლენისათვის ალტერნატიულ სივრცეს სწორედ სამოქალაქო საზოგადოება უზრუნველყოფს. არასამთავრობო ორგანიზაციები ქმნიან დამატებით არხებს ინტერესთა არტიკულაციისა და აგრეგაციისთვის. ეს ფუნქცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოლიტიკისა და ძალაუფლებისგან ტრადიციულად ჩამოშორებული ჯგუფებისთვის, როგორცაა ქალები ან ეთნიკური უმცირესობები.

საკითხის შესწავლის საფუძველზე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები არის პრაქტიკულად ერთადერთი ინსტიტუტი, რომელიც ხელს უწყობს პოლიტიკურ დისკურსში ისეთი საკითხების შემოტანას და გააქტიურებას, როგორცაა ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრა, ქალთა უფლებების დაცვა, ქალთა პოლიტიკური თანამონაწილეობის სტიმულირება და ა. შ.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში სხვადასხვა მონაცემებით, ქალთა და გენდერის თემაზე არასამთავრობო ორგანიზაციების 12% მუშაობს, ქალთა დისკრიმინაციის პრობლემა საზოგადოებაში კვლავ აქტუალურია. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, თუ რამდენად ეფექტურად ასრულებენ ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები დასახულ მიზნებს, რა ფაქტორები ახდენს აღნიშნულ პროცესზე ზეგავლენას და რა არის ის ძირითადი მიზეზები და წინააღმდეგობები, რის გამოც ქალთა ორგანიზაციების მიერ გაწეული ძალისხმევის მიუხედავად, გენდერული უთანასწორობის პრობლემის ადექვატური შეფასება და მისი მოგვარების პრიორიტეტულ მიმართულებად გადაქცევა სახელმწიფო დონეზე ვერ ხერხდება.

აღნიშნული პრობლემის აქტუალობამ, მისმა არასაკმარისმა გაშუქებამ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, განაპირობა სადისერტაციო თემის შერჩევა და კვლევის მიმართულება.

კვლევის ძირითადი მიზანია გავანალიზოთ და შევაფასოთ ქალთა ორგანიზაციების როლი და საქმიანობის ეფექტურობა სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების, ქალთა ინტერესების დაცვისა და გენდერული თანასწორობის დამკვიდრების პროცესში, აგრეთვე განვსაზღვროთ

ხელისუფლებაზე მათი ზეგავლენის ხარისხი და მოვახდინოთ იმ ფაქტორების იდენტიფიცირება, რომლებიც ხელს უწყობენ ან ხელს უშლიან აღნიშნულ პროცესს.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე დავისახეთ შემდეგი ამოცანები:

- საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების, მათ შორის ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების ფორმირების ძირითადი ეტაპების და ამ პროცესში ქალთა ორგანიზაციების როლის განსაზღვრა
- ძირითადი სტრატეგიების შესწავლა და იდენტიფიცირება, რომელსაც იყენებს არასამთავრობო სექტორი და კერძოდ ქალთა ორგანიზაციები გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე ზეგავლენის მოსახდენად
- ქალთა ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული აქტივობების, მათ შორის, ადვოკატირების შესწავლა და ანალიზი
- ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობის გარემოს ანალიზი და სახელმწიფო ხელისუფლებასა და ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციებს შორის ურთიერთობის პროცესში არსებული ტენდენციების გამოვლენა
- იმ ძირითადი წინააღმდეგობების და დაბრკოლებების ანალიზი, როლებსაც აწყდებიან ქალთა ორგანიზაციები მოღვაწეობის პროცესში
- ორგანიზაციული აქტივობის ეფექტურობის შეფასება დასახული მიზნების მიღწევის თვალსაზრისით.

კვლევის სამეცნიერო სიახლე: მოცემული კვლევა ორიენტირებულია ქალთა ორგანიზაციების როლისა და ფუნქციების განხორციელების შეფასებაზე, ამიტომ სამოქალაქო საზოგადოების მრავალრიცხოვანი კონცეფციებიდან აქცენტი გავაკეთეთ ედუარდსის სამოქალაქო საზოგადოების მოდელზე, რომელსაც საფუძვლად უდევს მის მიერ შემუშავებული სამოქალაქო საზოგადოების სამი როლი: სამოქალაქო საზოგადოება, როგორც ასოციაციური ცხოვრება, კარგი საზოგადოება და საჯარო სფერო. სამოქალაქო საზოგადოების აღნიშნული მოდელი შეიძლება ჩაითვალოს ყველაზე ოპტიმალურად, ვინაიდან ის ეყრდნობა თვალსაჩინო და გაზომვად პარამეტრებს. სამოქალაქო

საზოგადოების ფუნქციების დიფერენციაცია და ანალიზი იძლევა მეტ შესაძლებლობას და პოტენციალს სამოქალაქო ორგანიზაციების ინიციატივების, პროგრამების და საქმიანობის უკეთ შეფასებისათვის. ასეთი სახის კვლევა ნამდვილად წარმოადგენს სიახლეს საქართველოს პოლიტიკის მეცნიერებში.

კვლევის პრაქტიკული დანიშნულება: ვინაიდან საზოგადოების დემოკრატიზაციის პროცესში სამოქალაქო საზოგადოების და კერძოდ, ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლის განსაზღვრა და მათი აქტივობის შესწავლა გენდერული თანასწორობის მიღწევის ამოცანაში საკმაოდ მნიშვნელოვანია. ამ შესწავლისა და კვლევის შედეგად გამოტანილი დასკვნები და რეკომენდაციები საშუალებას იძლევა გაგებული და გააზრებული იქნას ქალთა ორგანიზაციების როლი სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირებისა და შემდგომი დემოკრატიზაციის პროცესში.

საქართველოში არსებითად იცვლება სამოქალაქო საზოგადოების სტრუქტურა და გენდერული თანასწორობა მისი შემადგენელი კომპონენტი ხდება. ჩვენი ნაშრომის საფუძველზე შეიძლება ჩატარდეს ხსენებული პრობლემის უფრო ღრმა და სერიოზული შესწავლა, მომზადდეს სასწავლო და სპეციალური კურსები. კვლევის მასალები შეიძლება გამოყენებულ იქნას სამოქალაქო საზოგადოებასთან და გენდერულ საკითხებთან დაკავშირებით სახელმწიფო პოლიტიკის პრინციპების შემუშავებისას, შესაბამისი საკანონმდებლო აქტების მომზადებისას.

შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენს დისერტაციაში არსებული მასალები და განზოგადებანი, სავარაუდოდ, შეავსებს ქართულ პოლიტიკურ მეცნიერულ ლიტერატურაში სამოქალაქო აქტივობასა და გენდერულ სფეროში არსებულ სიცარიელეს.

კვლევისას გამოყენებული მეთოდები: კვლევის კითხვაზე პასუხის გასაცემად გამოვიყენეთ თვისებრივი კვლევის მეთოდოლოგიის რამდენიმე ტექნიკა: შემთხვევის შესწავლა (Case Study) - შევარგოვეთ და გავანალიზეთ ქალთა ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული ადვოკატირების ცნობილი ქეისები, მოვახდინეთ მათი თვისებრივი ექსპერტული შეფასება. ასევე გამოყენებული იქნა სიღრმისეული ინტერვიუები ქალთა ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან და ადვოკატირების კამპანიაში ჩართულ პირებთან, რამაც საშუალება მოგვცა პირველწყაროდან მიგველო დეტალური ინფორმაცია. გამოვიყენეთ თვისებრივი კონტენტ ანალიზი, რომელმაც საშუალება მოგვცა გავვეანალიზებინა ქალთა ორგანიზაციების საქმიანობისადმი მიძღვნილი პუბლიკაციები, ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშები, მეორადი წყაროები, ჩატარებული

კვლევები. მასალის გაანალიზებისას აქცენტი გავაკეთეთ მის შინაარსზე, კონკრეტული მახასიათებლებისა და ტენდენციების გამოკვეთაზე და არა რაოდენობრივ მაჩვენებელზე. ასევე ქალთა ორგანიზაციების მოღვაწეობის გარემოს გასაანალიზებლად შევისწავლეთ არსებული კანონმდებლობა.

კვლევის პროცესში გამოყენებული ანალიზის ერთეულებია ის ძირითადი პროცედურები და პრაქტიკა, რომელთაც იყენებენ ქალთა ორგანიზაციები პოლიტიკური გადაწყვეტილების პროცესზე ზეგავლენის მოსახდენად. ასევე ქალთა ორგანიზაციების ჩართულობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე, რომელიც ოპერაციონიზებული იქნა ფორმალიზებულ პროცედურებად.

კვლევის სამიზნე ჯგუფები შერჩეული იქნა ქალთა საინფორმაციო ცენტრის მიერ მოწოდებული ქალთა ორგანიზაციების ბაზაზე დაყრდნობით. კვლევის რესპოდენტებად შევარჩიეთ ქალთა ორგანიზაციების დირექტორები, პროექტის კოორდინატორები, გენდერის ექსპერტები, რომლებიც უშუალოდ იყვნენ ჩართული ქალთა უფლებების დაცვის კამპანიაში.

სამეცნიერო ლიტერატურის ზოგადი მიმოხილვა: დისციპლინათაშორისი მიდგომის გათვალისწინებით, ჩვენს მიერ გამოყენებული ლიტერატურის ბაზას კომპლექსური ხასიათის ნაშრომები - პოლიტიკური, სოციოლოგიური კვლევები, სამართლებრივი, ფსიქოლოგიური და სხვ. ხასიათის ნაშრომები წარმოადგენს, რომლებშიც გაშუქებულია სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების და მასში გენდერული ასპექტის და ქალთა აქტივობის განვითარების ძირითადი ისტორიული ეტაპები და ქალთა ქცევის სოციალური და პოლიტიკური თავისებურებები.

საყურადღებო წყაროს წარმოადგენს, აგრეთვე სხვადასხვა კონფერენციების, „მრგვალი მაგიდები“, კონვენციები, ნორმატიული აქტები, პარლამენტის დადგენილებები, პერიოდულ და სამეცნიერო გამოცემებში გამოქვეყნებული სტატიები, რომლებიც შეიცავენ ინფორმაციას სამოქალაქო საზოგადოების და ქალთა არასამთავრო ორგანიზაციების აქტივობისა და როლის შესახებ დემოკრატიზაციისა და გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფის პროცესში, აგრეთვე საზოგადოებრივი განწყობების ანალიზის შესახებ.

წყაროთა მნიშვნელოვან ჯგუფს შეადგენს დასავლელი მეცნიერების - არისტოტელეს, ა. დე ტოკვილის, თ. ჰობსის, ჯ. ლოკის, დ. კოლას, ჟ.ჟ. რუსოს, თ. ფეინის, მ. ედვარდსის, კ. მარქსის, ლ. დაიმონდის, ჯ.ლინცის, ა. სტეფანის, მ. ჰოვარდი, ჯ. ერენბერგი და სხვ. ნაშრომები, რომლებიც რეტროსპექტულად გადმოგვცემენ სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების ძირითად ეტაპებს,

განსაკუთრებულად არის გამახვილებული ყურადღება იმ წყაროების დამუშავებაზე, სადაც გადმოცემულია სამოქალაქო საზოგადოების გენდერული ასპექტი. ეს გახლავთ ბ. ფრიდანის, ჯ. ლორბერის, ქ.მილეთის, ს.ალვარესის, რ. შირინის, კ.ჰაგემანის, ნ. ჩომსკის და სხვათა ნაშრომები.

თეორიული წყაროების შემდეგი ჯგუფი დაკავშირებული იყო ქართული პრობლემატიკის სპეციფიკასთან დაკავშირებულ ნაშრომებთან და მოიცავდა ისეთ ავტორებს როგორც არიან, ი.ჭავჭავაძე, ნ. ნიკოლაძე, ი.გოგებაშვილი, თ. სახოკია, ნ. ჩიხლაძე, აგრეთვე მ.მუსხელიშვილის, თ. კიკნაძის, ნ. დონაძის, ლ.გაფრინდაშვილის, ე. რუსეცკის, ჩ. ჯაშის, თ. ბაგრატიას, ლ. ნადარაიას, დ. ხომერიკის, თ. ჯაფარიძის. და სხვ. კვლევები, რომლებიც მიზნად ისახავდა ქალთა ორგანიზაციების საქმიანობის გამოვლენას და ორიენტირებული იყო ამ ორგანიზაციების უცხოურ ფონდებთან და დონორ ორგანიზაციებთან ურთიერთობებისა და მათი საქმიანობის ეფექტურობის შეფასებაზე

დისერტაციაში წარმოდგენილია, აგრეთვე სოციოლოგიური კვლევა, ჩაღრმავებული ინტერვიუების სახით, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ქართული სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლებმა და გენდერის სფეროს ექსპერტებმა, გ. ხონელიძემ, ლ. ნადარაიამ, ნ. გოგობიამ, ი. ალავეძემ, თ. ბაგრატიამ, ე. რუსეცკიმ.

სამეცნიერო ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა:

სადოქტორო ნაშრომი „საქართველოში ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში“ წარმოდგენილია A4 181 გვერდად.

ნაშრომი შედგება შესავლის, სამი თავის, 9 ქვეთავის და დასკვნისაგან. ნაშრომს თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია, რომელიც მოიცავს 144 დასახლებას.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

I.თავი. სამოქალაქო საზოგადოების თეორიულ-მეთოდოლოგიური ასპექტი და სამოქალაქო საზოგადოების საფუძველი საქართველოში

მოცემული თავი შედგება 3 ქვეთავისგან.

1.1. სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების თეორიული საფუძვლები და ისტორიული ეტაპები

პირველში ქვეთავში მოცემულია სამოქალაქო საზოგადოების ცნების კონცეპტუალური ანალიზი. შეხედულებებმა და წარმოდგენამ სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ ხანგრძლივი

ევოლუცია განიცადა. თვით ტერმინ „სამოქალაქო საზოგადოებ“-ის ინტენსიური გამოყენება XVIII საუკუნიდან დაიწყო. მანამდე სამეცნიერო რიტორიკაში ეს ტერმინი არ იხმარებოდა, რადგანაც სახელმწიფო და საზოგადოება ერთიან, განუყოფელ ცნებად აღიქმებოდა.

სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების ისტორიას ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანამდე მივყავართ. ანტიკური ხანის მოაზროვნეებისთვის „სახელმწიფო“, „სამოქალაქო საზოგადოება“ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ, სინონიმურ ცნებებად აღიქმებოდა. „პოლიტიკურში“, მოიაზრებოდა ცხოვრების ყველა მნიშვნელოვანი სფერო და ამიტომაც საზოგადოება სახელმწიფოს განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა და მასთან ერთად პოლიტიკურ სივრცეს ქმნიდა.

შუა საუკუნეებში სამოქალაქო საზოგადოების თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ნეტარი ავგუსტინეს შეხედულებებმა. მან ერთმანეთს დაუპირისპირა ამქვეყნიური და ღვთის ქალაქის საზოგადოებები. ღვთის ქალაქს რომელსაც იგი წმინდა „რესპუბლიკად“ მიიჩნევდა და ფიქრობდა, რომ აქ ადამიანებს ეყვარებათ ერთმანეთი და ეყვარებათ ღმერთი.

თ. ჰობსი და ჯ. ლოკი სამოქალაქო საზოგადოებას საზღვრავდნენ ბუნებით მდგომარეობასთან დაპირისპირების ჭრილში, სადაც ჰობსის აზრით, საზოგადოება არის „ყველას ომი ყველას წინააღმდეგ“ ბრძოლის არენა, რომელიც მოითხოვს სახელმწიფო-ლევიათანის ძლევამოსილებას, რათა მოთოკოს თავისი ქვეშევრდომების დაპირისპირება. მშვიდობიანი წესრიგი, რომელიც სახელმწიფოს მიერ არის უზრუნველყოფილი არის სწორედ სამოქალაქო საზოგადოება. ჰობსის მიხედვით, სამოქალაქო საზოგადოება ამ ომის დამთავრების და ყოვლისშემძლე პოლიტიკური ძალაუფლების დამყარების გზით, ადამიანში ჰუმანურობის განვითარების საშუალებაა, რომელიც ყველაფერთან ერთად, არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ ადამიანს შეეზღუდოს თავისუფლება.

ისევე როგორც თ. ჰობსთან, რუსოსთანაც სამოქალაქო საზოგადოება ბუნებით მდგომარეობას უპირისპირდება. ეყრდნობა რა სახელმწიფოებო თეორიას, იგი ვარაუდობს, რომ სწორედ სამოქალაქო საზოგადოების პირობებში წარმოიშობა სახელმწიფო, რომლის საფუძველიც არის ხელშეკრულება მდიდრებსა და ღარიბებს შორის, და რომელიც კონფლიქტს კი არ ქმნის, არამედ საზოგადოების თვითორგანიზების დიალოგურ-დემოკრატიულ ფორმას წარმოადგენს. საზოგადოებრივი ხელშეკრულების ძირითადი მიზანია ადამიანთა გაერთიანების ისეთი ფორმის

მომეზნა, რომელიც გაერთიანებული ძალით დაიცავს პიროვნებას და და თითოეული ადამიანის საკუთრებას, ამასთან თითოეული მათგანი დარჩება თავისუფალი.

ისევე, როგორც განმანათლებლების უმრავლესობა, განმანათლებლობის ეპოქის ანგლო-ამერიკელი ფილოსოფოსი და მწერალი თ. ფეინიც დარწმუნებულია, რომ დესპოტური სახელმწიფოები განწირულნი არიან დაღუპვისთვის თავიანთი „არაბუნებრიობის“ გამო. ცივილიზებული სახელმწიფოები დამყარებულია კონსტიტუციურ მმართველობაზე, რომელიც აღჭურვილია ძალაუფლებით ნამდვილად თავისუფალი და თანასწორი ხალხის თანხმობით. ხელისუფლების დელეგირება წარმოებს მხოლოდ მოქალაქეთა შეთანხმების საფუძველზე, რომლებსაც ნებისმიერ დროს, კანონიერ საფუძველზე შეუძლიათ უკან წაიღონ ეს ხელისუფლება და უარი თქვან თავის თანხმობაზე.

სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ თეორიის განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა გ. ჰეგელმა. უპირველეს ყოვლისა, ჰეგელმა სამოქალაქო საზოგადოება განსაზღვრა, როგორც ადამიანის ცხოვრების ისტორიულად განპირობებული სფერო, რომელიც სახელმწიფოს შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს. სამოქალაქო საზოგადოებას იგი განიხილავს, როგორც ინსტიტუტს, რომელიც ინდივიდს აძლევს შესაძლებლობას მოახდინოს ინტეგრირება საზოგადოებრივი მოწყობის სისტემაში, ანუ სახელმწიფო სისტემაში. ქრონოლოგიურად სახელმწიფო უფრო ადრე წარმოიშვა, ვიდრე სამოქალაქო საზოგადოება. მაგალითად, ანტიკურ ხანასა და შუა საუკუნეებში არ იყო სამოქალაქო საზოგადოება, მაგრამ არსებობდა სახელმწიფო, არსებობდა ოჯახიც. სამოქალაქო საზოგადოების წარმოშობას ჰეგელი უკავშირებს პატრიარქალური ოჯახის ნგრევას და ბურჟუაზიული ურთიერთობების ჩასახვას.

ფრანგი მოაზროვნისა და პოლიტიკური მოღვაწის ალექსის დე ტოკვილის პოლიტიკური ნააზრევის ღირებულება და სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ იგი შეეცადა შეეთავსებინა სამოქალაქო საზოგადოების და დემოკრატიის იდეა და ახალი კონტექსტით გაემდიდრებინა იგი. ამერიკული დემოკრატიის წარმატებას ტოკვილი სწორედ სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების არსებობით ხსნის. იგი თვლიდა, რომ დემოკრატიის სიცოცხლისუნარიანობისა და სტაბილურობისთვის აუცილებელია ფართო საჯარო მონაწილეობა პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ეს გამოიხატება ამერიკელების მზადყოფნაში შექმნან სხვადასხვა გაერთიანებები და ნებაყოფლობითი ასოციაციები.

1. 2. სამოქალაქო საზოგადოების თანამედროვე კონცეპტი

სამოქალაქო საზოგადოების ცნების კონცეპტუალური ანალიზი გვიჩვენებს, მან განვითარების სხვადასხვა ფაზები განვლო, დაწყებული სამოქალაქო საზოგადოების გაიგივებიდან სახელმწიფოსთან. შემდგომში მას მოყვა ცნების დაპირისპირება სახელმწიფოსთან. დღესდღეობით სამოქალაქო საზოგადოების ეკონომიკური გაგება დასრულებულ იქნა მისი არაეკონომიკური, არამომგებიანი ხასიათის ხაზგასმით.

სამოქალაქო საზოგადოების ცნებისადმი ინტერესის ხელახალი გაღვივება დაკავშირებულია 1970-იან და 80-იან წლებში აღმოსავლეთ ევროპასა და ყოფილ საბჭოთა კავშირში განხორციელებულ ცვლილებებთან. სამოქალაქო საზოგადოება წარმოჩენილი იქნა როგორც ლოზუნგი კომუნისტური იდეოლოგიის წინააღმდეგ. დისიდენტი ინტელექტუალების წრეში სამოქალაქო საზოგადოება გაგებული იქნა, როგორც სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელი სფერო, რომელიც თავისი არსით ეწინააღმდეგებოდა კომუნისტურ სისტემას და ეფუძნებოდა ავტონომიისა და სოლიდარობის იდეებს.

1989 წელს ბერლინის კედლის დაცემას მოჰყვა დემოკრატიული ცვლილებები მთელს მსოფლიოში. ამ პერიოდიდან სამოქალაქო საზოგადოება, რომელიც, როგორც ჯ. კოენი და ლ. არატო აღნიშნავენ, "მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მე-20 საუკუნის 80-იან წლებამდე მივიწყებულ იქნა", კვლავ მოექცა ინტელექტუალური და პოლიტიკური დებატების ცენტრში. სამოქალაქო საზოგადოება განიხილებოდა დემოკრატიასთან კავშირში. ის წარმოდგენილი იქნა, როგორც გარკვეული წარმონაქმნი, რომელიც ხელს უწყობდა დემოკრატიზაციის პროცესებს ან აღრმავებდა და განამტკიცებდა დემოკრატიას.

როგორც აღვნიშნეთ, სამოქალაქო საზოგადოების ცნება მრავალჯერ შეიცვალა მნიშვნელობა და თანამედროვე პირობებშიც არ არსებობს მისი ცალსახა გაგება. თეორეტიკოსები მის სხვადასხვა მახასიათებლებზე აკეთებენ აქცენტს და განსხვავებულად განმარტავენ. სამოქალაქო საზოგადოების თეორიების უმეტესობა თანხმდება იმაზე, რომ ეს არის ნებაყოფლობითი ავტონომიური თვითორგანიზებადი და თვითმართვადი ჯგუფებისაგან შემდგარი საზოგადოებრივი ცხოვრების სფერო, რომელიც წარმოადგენს შუალედურ რგოლს სახელმწიფოსა და ბიზნესის სფეროებს შორის. სამოქალაქო საზოგადოება თავის თავში მოიცავს სხვადასხვა ორგანიზაციებს, მოძრაობებს, კავშირებს, ფორმალურ და არაფორმალურ გაერთიანებებს. სამოქალაქო საზოგადოება ის არენაა, სადაც ადამიანები ნებაყოფლობით, სამოქალაქო ინიციატივის საფუძველზე ერთიანდებიან, მოქმედებენ სახელმწიფოსაგან ავტონომიურად და

ახორციელებენ კოლექტიურ ძალისხმევას საერთო ინტერესების განსახორციელებლად. უკანასკნელ წლებში შეინიშნება სამოქალაქო საზოგადოების ერთერთი ინსტიტუტის არასამთავრობო ორგანიზაციების რიცხვისა და გავლენის მნიშვნელოვანი ზრდა.

სამოქალაქო საზოგადოების ცნების აქტუალიზაციასთან ერთად ხდება იმის გაცნობიერება, რომ მას შეუძლია ქვეყნისათვის, საზოგადოებისათვის პრაქტიკული სარგებლის მოტანა, როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური სისტემის წარმატებული ფუნქციონირების ხელშეწყობის გზით.

ასევე ხშირად საკმაოდ ელასტიური და ნაკლებად მკაფიო საზღვარია სამოქალაქო საზოგადოებას და ბაზარს შორის. ამ საკითხშიც მკვლევარებს შორის არ არსებობს ცალსახა მიდგომა. სამოქალაქო საზოგადოების გაგების ტრადიცია, რომელიც ჯერ კიდევ ჯონ ლოკის იდეებიდან გამომდინარეობდა, სამოქალაქო საზოგადოებას აღიქვამდა როგორც კერძო ეკონომიკურ მოღვაწეობას. დასავლეთ ევროპაში სამოქალაქო საზოგადოების წარმოშობა და განვითარება დაკავშირებული იყო საშუალო კლასის ეკონომიკური ინტერესების დაცვასთან, მაშინ როცა აღმოსავლეთ ევროპული ტრადიცია სამოქალაქო საზოგადოების ცენტრში ათავსებს დემოკრატიულ გარდაქმნებს, სახელმწიფო ძალაუფლების შეზღუდვის გზით მისი ბოროტად გამოყენების საწინააღმდეგოდ. მთავარი განსხვავება ეკონომიკურ და პოლიტიკურ საზოგადოებას შორისაც დაკავშირებულია მათ მიზნებთან. სამოქალაქო საზოგადოება მიზნად მატერიალური მოგების მიღებას კი არ ისახავს, არამედ კოლექტიური ძალისხმევის გზით საერთო საზოგადოებრივი სიკეთის მიღწევას.

სამოქალაქო საზოგადოება დასავლურ ლიბერალურ-დემოკრატიულ კონტექსტში მიჩნეულია უმნიშვნელოვანეს რგოლად ინდივიდუალური თავისუფლების, სოციალური პლურალიზმის და დემოკრატიული წყობის მისაღწევად და განსამტკიცებლად. სამოქალაქო საზოგადოების კონცეპტი, რომელსაც გააჩნია ლიბერალური წარმოშობის ფესვები თანამედროვე პირობებში სხვადასხვა კულტურებს შორის დიალოგის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფუძველი გახდა.

1.3. სამოქალაქო საზოგადოების ჩასახვის და განვითარების ძირითადი ეტაპები

საქართველოში

თანამედროვე ტიპის სამოქალაქო საზოგადოების განვითარებაზე საქართველოში შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მე-19 საუკუნის შუა ხანებიდან. რუსეთის უნივერსიტეტებში განთლება მიღებულმა ახალგაზრდებმა, საქართველოში დაბრუნების შემდეგ, ძლიერი იმპულსი მისცეს

ლიბერალური იდეების განვითარებას და სამოქალაქო ტიპის გაერთიანებების ჩამოყალიბებას. პირველი სამოქალაქო ორგანიზაციები მეტწილად ორიენტირებულნი იყვნენ კულტურულ და საგანმანათლებლო მოღვაწეობაზე.

სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების ეს პერიოდი 1918-21 წლებში საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის არსებობით მთავრდება. საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში სამოქალაქო აქტივობას გააჩნდა მობილიზაციური ხასიათი და წარმოადგენდა მმართველი რეჟიმისადმი გამოვლენილ მხარდაჭერას. ამასთან უნდა ითქვას, რომ სისტემის მოწინააღმდეგეთა მოძრაობები სწორედ ამგვარი კავშირების წიაღში აღმოცენდა.

საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების გააქტიურება 1980-იან წლებში საბჭოთა კომუნისტური რეჟიმის ლიბერალიზაციასთან არის დაკავშირებული, რომელიც მიხეილ გორბაჩოვის მიერ განხორციელებულმა „პერესტროიკისა“ და „გლასტნოსტის“ (გარდაქმნა და საჯაროობა) პოლიტიკამ მოიტანა. ამ პოლიტიკის პირობებში შესაძლებელი გახდა საზოგადოებაზე და მასმედიაზე ტოტალური კონტროლის შემცირება და სხვადასხვა პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ჯგუფების შექმნა. შეცვლილმა რეალობამ და ახალმა მოქმედმა პირებმა ახალი საჯარო დისკურსი შემოიტანეს, რომელიც ანტიკომუნისტურ და ნაციონალისტურ იდეებს ეფუძნებოდა, ძირითად მიზანს კი დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფო წარმოადგენდა, რომელიც დასავლურ ღირებულებებსა და წესებს დაეფუძნებოდა.

ამ პერიოდის ყველაზე უფრო მასობრივი და რეზონანსული საჯარო საპროტესტო კამპანია მიმართული იყო ტრანსკავკასიური რკინიგზისა და ხუდონის ელექტროსადგურის წინააღმდეგ. ფორმალურად ორივე დაწყებული იყო ეკოლოგიური მოტივებით. ამის შემდეგ იყო მესამე მასშტაბური საპროტესტო გამოსვლები საბჭოთა არმიის სამხედრო წვრთნების წინააღმდეგ. ეს წვრთნები მიმდინარეობდა დავით-გარეჯის უდაბნოში და ისტორიულ დავით-გარეჯის სამონასტრო კომპლექსს აზიანებდა. ამ საჯარო საპროტესტო კამპანიებს სხვადასხვა მოტივები ქონდათ, მაგრამ მათ ძირითად მიზანს საბჭოთა კომუნისტური რეჟიმის წინააღმდეგ მასობრივი საპროტესტო მოძრაობის ორგანიზება და მობილიზება წარმოადგენდა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ პერიოდში დაფუძნებული სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების ძირითადი ღირებულება იყო ნაციონალიზმი და ანტიკომუნისმი. ლიბერალური სამოქალაქო საზოგადოების შექმნა მხოლოდ რამდენიმე ორგანიზაციისთვის იყო პრიორიტეტული, თუმცა, გარკვეული წვლილი თითქმის ყველას შეჰქონდა. ახალშექმნილი

ორგანიზაციები სტრუქტურულად გაუმართავი, ცუდად ორგანიზებული და შესაბამისად, მოხალისეთა მცირე ჯგუფზე იყვნენ დამოკიდებულნი. ისინი ზოგჯერ არასისტემურად იღებდნენ დახმარებას განვითარების ადრეულ საფეხურზე მდგომი კერძო ან ნახევრად კერძო ბიზნესისგან.

ახალი ტიპის სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება დაიწყო 1992 წლიდან, როდესაც საქართველო, დასავლური ტიპის დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის კურსი აიღო. სამოქალაქო ინსტიტუტების წარმოშობის მასტიმულირებელი ძალა დასავლური ფონდები და ორგანიზაციები იყო. საერთაშორისო დონორები კონცენტრირებული იყვნენ არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩამოყალიბებასა და გაძლიერებაზე, როგორც დემოკრატიზაციის აუცილებელ ხელშემწყობ აქტორზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ პოსტსაბჭოთა პერიოდის არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობაში მკვეთრად აკლდა საზოგადოებასთან და მედიასთან ურთიერთობა. უცხოურ დაფინანსებაზე მყოფი არასამთავრობო სექტორი გარკვეულწილად მოწყვეტილი აღმოჩნდა საზოგადოებისაგან. მართალია ისინი ორიენტირებულები იყვნენ ქვეყნის უმწვავეს სოციალურ და სამართლებრივ პრობლემებზე და ამ პრობლემების წარმოჩენისთვის იღებდნენ სოლიდურ ფინანსურ დახმარებებს, მაგრამ ქართულმა საზოგადოებამ პრაქტიკულად ვერ იგრძნო მათი აქტიური ქმედების ძალა. მიუხედავად არასამთავრობო სექტორის საქმიანობისა და სწრაფვისა, ვერა და ვერ მოხერხდა საზოგადოების მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესება, მისი სოციალურად გააქტიურება და ჩართვა მნიშვნელოვანი სახელმწიფოებრივი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, მისი მეშვეობით რეალური საზოგადოებრივი კონტროლის განხორციელება ხელისუფლების ქმედებებზე, სოციალურ-პოლიტიკურ პროცესებზე, საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე.

დღეისთვის საქართველოში 10 ათასზე მეტი არასამთავრობო ორგანიზაციაა დარეგისტრირებული, თუმცა რეალურად ამ რაოდენობის მეთაედი თუ ფუნქციონირებს. ყველაზე უფრო გავლენიან არასამთავრობო ორგანიზაციებად ითვლება ის ორგანიზაციები, რომლებიც ადამიანის და ქალის უფლებების დაცვის, სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების, საარჩევნო პროცესების მონიტორინგის, მასმედიის დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის სფეროებში მოღვაწეობენ. საინტერესოა ის სამართლებრივი ბაზა, რომელიც სამოქალაქო საზოგადოების საქმიანობას და ხელისუფლებასთან მის ურთიერთობებს არეგულირებს.

ნაშრომში ნაჩვენებია, რომ მიუხედავად სტრუქტურული სირთულეებისა, სამოქალაქო საზოგადოებამ საქართველოში განახორციელა ბევრი დემოკრატიული წამოწყება, ასევე ცალკეული სამიზნე ჯგუფების მიმართ სასარგებლო მომსახურება.

II. თავი. საერთაშორისო სამოქალაქო აქტივობის გენდერული განზომილება და ქართველ ქალთა სამოქალაქო მოღვაწეობის რეტროსპექტული ანალიზი

მოცემული თავი შედგება სამი ქვეთავისგან.

2.1. სამოქალაქო საზოგადოების გენდერული განზომილება

XX საუკუნის 60-იან წლებამდე გენდერულ განსხვავებებს იშვიათად მიიჩნევდნენ პოლიტიკური თვალსაზრისით საინტერესოდ ან მნიშვნელოვნად. გენდერის კონცეფციის ჩამოყალიბების წანამდღვრად შეიძლება ჩაითვალოს ფემინისტური მოძრაობა. მართალია „ფემინიზმი“ ახალგაზრდა ტერმინია, მაგრამ ფემინისტური შეხედულებები მრავალ განსხვავებულ კულტურაში ადრეც გამოთქმულა და მათი საწყისის მოძიება თვით საბერძნეთის და ჩინეთის უძველეს ცივილიზაციებში შეიძლება. ქრისტინე დე პიზანის „ქალთა ქალაქის წიგნი“, რომელიც იტალიაში 1405 წელს გამოიცა, განჭვრეტელი იყო თანამედროვე ფემინიზმის მრავალი იდეა; ავტორი აღწერდა წარსულის ცნობილ ქალთა საქმეებს და იცავდა ქალთა უფლებას, მიეღოთ განათლება და თანაც პოლიტიკური განათლება. ამის მიუხედავად, ქალთა ორგანიზებული მოძრაობა მეცხრამეტე საუკუნემდე არ განვითარებულა. თანამედროვე ფემინიზმის პირველ ტექსტად ხშირად მიიჩნევენ მერი ოულსთონქარფთის წიგნს „ქალთა უფლებების დაცვა“, რომელიც საფრანგეთის რევოლუციის ფონზე შეიქმნა. მეცხრამეტე საუკუნის შუა წლებში ქალთა მოძრაობის ცენტრალური ამოცანა გაუჩნდა: ბრძოლა ქალებისთვის საარჩევნო უფლებათა მისანიჭებლად, რომლის შთაგონების წყაროც მამაკაცებისთვის განკუთვნილი ანალოგიური პროგრესული სისტემა იყო. ამ პერიოდს მოიხსენიებენ როგორც ფემინიზმის „პირველ ტალღას“ და ის ხასიათდება მოთხოვნით, ქალებს მინიჭებოდათ იგივე იურიდიული და პოლიტიკური უფლებები, რაც მამაკაცებს. ქალებისთვის საარჩევნო უფლებების მინიჭება ამ პერიოდის ძირითად ამოცანას წარმოადგენდა, ვინაიდან ბიიჩნევდნენ, რომ თუ ქალები ხმის მიცემის უფლებას მიიღებდნენ, მალე სქესობრივი დისკრიმინაციისა და ცრუმორწმუნეობის ყველა ფორმა გაქრებოდა.

ფემინიზმის „პირველი ტალღა“ დასრულდა ქალებისთვის საარჩევნო ხმის უფლების მინიჭებით, რაც პირველად ახალ ზელანდიაში შემოიღეს 1893 წელს. აშშ-ის კონსტიტუციის მეცხრე შესწორებამ ამერიკელ ქალებს საარჩევნო უფლებები 1920 წელს მიანიჭა. იგივე

კანონმდებლობა დიდ ბრიტანეთში 1918 წელს მიიღეს, მაგრამ ბრიტანელ ქალებს საარჩევნო უფლებებით კიდევ ერთი ათწლეულის განმავლობაში არ უსარგებლიათ. საქმე ის არის, რომ საარჩევნო უფლებებისათვის ბრძოლაში გამარჯვებამ მრავალი თვალსაზრისით დაასუსტა ქალთა მოძრაობა. ხმის უფლებისათვის ბრძოლა აერთიანებდა და შთაგონებას მატებდა მოძრაობას. მას მკაფიო მიზანსა და თანმიმდევრულ სტრუქტურას ანიჭებდა. უფრო მეტიც, ბევრ აქტივისტს გულუბრყვილოდ სჯეროდა, რომ საარჩევნო უფლებების მოპოვებით ქალებმა სრულ ემანსიპაციას მიაღწიეს. ქალთა მოძრაობა აღდგა მხოლოდ XX საუკუნის 60-იან წლებში, ფემინიზმის „მეორე ტალღის“ წარმოშობასთან ერთად.

სამოქალაქო საზოგადოების და გენდერის, როგორც ურთიერთდაკავშირებული კონცეპტების შესახებ დებატები სამეცნიერო წრეებში შედარებით ახალი მოვლენაა. თავად სამოქალაქო საზოგადოების თეორია და პრაქტიკა წარმოიშვა მკაცრად სტრუქტურირებულ პატრიარქალურ სისტემაში. სამოქალაქო საზოგადოება, ისევე როგორც საჯარო სივრცე მონოპოლიზებული იყო მამაკაცების მიერ, ამდენად მოქალაქეობა მთლიანად დაკავშირებული იყო მასკულინურ ფენომენტთან. ქალების მოღვაწეობა შემოფარგლული იყო მხოლოდ კერძო სფეროს ელემენტებით. ქალების ჩამოშორება საჯარო სფეროდან, სახელმწიფოებრივი ინსტიტუციებიდან და პოლიტიკური უფლებამოსილებიდან შენიღბული იყო მამაკაცების საყოველთაო სამხედრო სამსახურში გაწვევით, რაც ხშირად პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის წინაპირობას წარმოადგენდა.

1980-იანი წლების შემდეგ, ფემინისტურმა კვლევებმა ეჭვი შეიტანეს და პრეტენზია გამოთქვეს სამოქალაქო საზოგადოების არსებული განსაზღვრებების და თეორიების მიმართ. ფემინისტური მოძრაობის ისტორიული ანალიზის საფუძველზე, მოცემულ თავის ფარგლებში, დადგინდა მისი უდავო კავშირი სამოქალაქო საზოგადოებასთან. მე-19 საუკუნის ბოლოს და მე-20 საუკუნის დასაწყისში ფემინისტური ჯგუფები არის სანიმუშო მაგალითი, თუ რამდენად წარმატებულად ახერხებენ ქალები ასოციაციური ჯგუფების (რომელიც სამოქალაქო საზოგადოების შემადგენელი ნაწილია) ფორმირებას, საკუთარი მოთხოვნების და ინტერესების არტიკულაციას, უფლებების შესახებ დეკლარირებას სამოქალაქო საზოგადოების სხვადასხვა არხების მეშვეობით.

ქალებმა საბოლოო ჯამში მათი მოთხოვნების დიდი ნაწილის განხორციელებას მიაღწიეს სახელმწიფოს მხრიდან თანასწორობისაკენ მიმართული პოლიტიკის და კანონების შემოღების გზით. მათ მიერ გაწეული კოლექტიური ძალისხმევის მეშვეობით თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოების უმრავლესობის მიერ მიღწეული იქნა ლეგალური თანასწორობის მაღალი

დონე, თუმცა იურიდიულ თანასწორობას არ მოჰყოლია პრაქტიკული თანასწორობა ძალიან ბევრ სფეროში. დაბრკოლებები, რომლებსაც აწყდებიან ქალები ეკონომიკურ, კულტურულ, სოციალურ სფეროებში, ქალთა წარმომადგენლობის უადრესად დაბალი პროცენტული მაჩვენებელი გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოებში მიუთითებს უთანასწორობის გაცილებით ღრმა ფესვებზე. ჩვენ მივიჩნევთ, რომ აღნიშნული პრობლემების გადაჭრა, უთანასწორობის და დისკრიმინაციის, როგორც დემოკრატიზაციის პროცესის შემაფერხებელი ფაქტორების აღმოფხვრა, შესაძლებელია სამოქალაქო საზოგადოების მიერ წარმოდგენილი სივრცის ფარგლებში. თვალშისაცემი შეფერხება თანასწორობის მიღწევის საკითხში მიუთითებს, არა მხოლოდ კანონების არაეფექტურობაზე, არამედ ახალი სტრატეგიების საჭიროებაზეც, რომელიც უნდა დაუკავშირდეს სახელმწიფოსა და ლეგალური სისტემის მიღმა მყოფ სამოქალაქო საზოგადოების სფეროს.

2.2. ქალთა საერთაშორისო სამოქალაქო აქტივობის გავლენა ქალის სტატუსის ამაღლებაზე

საუკუნეების განმავლობაში ქალის სოციალური როლი ცვლილებას განიცდიდა. მატრიარქატის დროს მას დომინირებული მნიშვნელობა ქონდა. რაინდობის ხანაში იგი თაყვანისცემის ობიექტი იყო, მაგრამ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიურ როლს აღარ თამაშობდა. მამაკაცებს თანდათანობით ქალები მეორე პლანზე გადაყავდათ, ზღუდავდნენ მათი ინტერესების და გავლენის სფეროებს და ამ სფეროებს მხოლოდ ოჯახით და ბავშვების აღზრდით საზღვრავდნენ.

მრავალი საუკუნის განმავლობაში ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლას ერთეულების პროტესტის ხასიათი ქონდა. უძველესი დროიდან ჩვენამდე მოაღწია ლეგენდებმა ცალკეული გმირი ქალების შესახებ, რომლებიც თავიანთ ღირსების, თავისუფლებისა და უფლებებისთვის იბრძოდნენ. შუა საუკუნეებში მათ კოცონზე წვავდნენ, ალქაჯებად და ბნელი ძალის მოციქულებად აცხადებდნენ. 1786 წელს მერი მერი უოლსტონკრაფტი - პედაგოგმა და ინგლისის რადიკალურ წრეებში კარგად ცნობილმა ქალების მიერ განათლების მიღებისათვის მებრძოლმა, გამოაქვეყნა „ქალთა უფლებების დაცვის მანიფესტი“. ამ წიგნმა, სადაც ავტორი მხოლოდ იმას ამტკიცებდა, რომ ადამიანის უფლებები და ქალთა უფლებები - ერთი და იგივეა, ნამდვილი სკანდალი გამოიწვია. ერთი წლის შემდეგ კონვენტში ადამიანის უფლებების დეკლარაციის განხილვისას, ოლიმპია დე გუჟმა „ქალისა და მოქალაქის უფლებათა“ 17 სტატია წარმოადგინა, რომელშიც დეკლარირებული იყო, რომ ქალი იბადება თავისუფალი და მამაკაცთან თანასწორი, რომ მას აქვს უფლება საჯაროდ გამოთქვას თავისი აზრი. მაგრამ ამ დეკლარაციამ მხარდაჭერა არ

ჰპოვა, ხოლო ოლიმპია დე გუჟმა სიცოცხლე ეშაფოტზე დაასრულა. მიუხედავად ამისა, XVIII საუკუნიდან იდეები ქალთა თანასწორობის, სამოქალაქო უფლებების და თავისუფლებების შესახებ სულ უფრო ფართო გავრცელებას პოვებს. აღსანიშნავია, რომ ქალთა უფლებებისათვის უფრო ხშირად მამაკაცები იბრძოდნენ.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ჩნდება ქალთა პირველი ორგანიზაციები. ისინი მოქმედებდნენ ეკლესიის მფარველობით, ხდებოდნენ პოლიტიკური პარტიების სექციები, ან ატარებდნენ კულტურულ-საგანმანათლებლო, ქველმოქმედებით ხასიათს.

გასული საუკუნის დასაწყისში ბრიტანელმა სოციოლოგმა ემილია პანჰერსტმა გადაწყვიტა უარი ეთქვა ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლის არაძალადობრივ მეთოდებზე. 1903 წელს მან შექმნა ქალთა სოციალური და პოლიტიკური კავშირი. დემონსტრაციებს, რომელსაც ეს კავშირი უკეთებდა ორგანიზებას ნამდვილ დარბევად იქცეოდა ხოლმე. გაჩნდა პირველი ფემინისტი პოლიტიკური პატიმრები.

მუშათა მოძრაობის განვითარებასთან ერთად, ჩნდება ქალთა პროლეტარული ორგანიზაციები. მათ მოღვაწეობაში ქალთა საკითხი პროლეტარიატის კლასობრივ ბრძოლასთან ერთად განიხილება. პროლეტარულ რევოლუციური მოძრაობის წარმომადგენლები - რ. ლუქსენბურგი, კ. ცეტკინა, ა. კოლონტაი და სხვ. ქალთა ბრძოლას მუშათა საერთო მოძრაობის ნაწილად აღიქვამდნენ, რომლის საბოლოო მიზანიც კაპიტალისტური საზოგადოების საფუძვლების ლიკვიდაცია, პროლეტარიატის მიერ ხელისუფლების მოპოვება, კომუნიზმის მშენებლობა იყო.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ქალთა მოძრაობაში ახალი პროცესები იწყება. სულ უფრო თვალსაჩინოა ბრძოლა ქალთა უფლებების დაცვის, ბავშვთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფისთვის, იზრდება ეროვნული, ზოგად სოციალური და საერთაშორისო საკითხების, მშვიდობის და უსაფრთხოების პრობლემების სპექტრი.

ქალთა მოძრაობის განვითარებაში უდიდესი როლი შეასრულა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ. შექმნის დღიდან (1945 წლის 24 ოქტომბერი) იგი გვევლინება თანასწორი უფლებების გარანტად. გაერომ მიიღო კონვენცია ქალთა მიმართ ყველა სახის დისკრიმინაციის აღმოფხვრის შესახებ. მნიშვნელოვანია ამ საკითხში იუნესკოს წვლილიც, რომელიც 1946 წელს შეიქმნა. გარდა საერთაშორისო თანამშრომლობისა განვითარების განათლების და კულტურის დარგში, სამეცნიერო-ტექნიკური და კულტურული ინფორმაციის გავრცელებისა, იუნესკო

გამოვიდა პროგრამით განათლების დარგში დისკრიმინაციის წინააღმდეგ და ეროვნული კულტურების დაცვისთვის.

ქალთა უფლებების შესახებ ფართო მსჯელობამ უცილობელი გახადა ქალთა მიმართ ყველა სახის დისკრიმინაციის აღმოფხვრის შესახებ საერთაშორისო კონვენციის შემუშავება და მიღება (1979), რომელიც გაეროს წინა დოკუმენტებთან შედარებით, ხელისუფლებებს გარკვეულ იურიდიულ ვალდებულებებს აკისრებდა. დღემდე ეს დოკუმენტი გენდერული თანასწორობის ერთერთ ძირითად დოკუმენტს წარმოადგენს.

პეკინის კონფერენციაზე 1995 წელს, რომელსაც უკვე 30 ათასი ადამიანი ესწრებოდა, დისკუსიები ორი კვირის მანძილზე გრძელდებოდა. ამ დისკუსიებზე განხილულ იქნა პრობლემების ფართო სპექტრი. მიღებულ იქნა მოქმედებების 12 პრიორიტეტული პოზიციისგან შემდგარი პეკინის ფლატფორმა, რომელზედაც უნდა მომხდარიყო ქალთა პრობლემებთან დაკავშირებული ყურადღების კონცენტრაცია, მათ შორის: სიღარიბე, ჯანმრთელობა, ძალადობა, შეიარაღებული კონფლიქტები, ეკონომიკა, ხელისუფლება, ქალთა მდგომარეობის გაუმჯობესების ეროვნული მექანიზმები, ქალთა უფლებები, როგორც ადამიანის უფლებების შემადგენელი ნაწილი, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები, გარემო და გოგონების პრობლემები. განსაკუთრებულ იმედებს კონფერენციის მონაწილეები ამყარებდნენ სამოქალაქო სექტორზე - არასამთავრობო ორგანიზაციებზე, დაარქვეს რა მათ ქალთა პრობლემების გადაჭრის ახალი მიდგომების „რუპორები“ და „სტიმულატორები“.

XX საუკუნის მეორე ნახევარმა მსოფლიოს ახალი საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ფენომენი მოუტანა - ქალების გარღვევა ცხოვრების ამ სფეროების უმაღლეს ემელონებში. დასავლეთ ევროპის, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის, ლათინური ამერიკის მთელ რიგ ქვეყნებში მათ არნახული სოციალური და პოლიტიკური აქტივობა გამოავლინეს და აქამდე არსებული სტერეოტიპები შეარყიეს. მაგრამ მიუხედავად ამისა, აღმოჩნდა, რომ ქალების უფლებების პრობლემა არათუ შენარჩუნდა, არამედ ახალი მახასიათებლებით გამდიდრდა. ამ მახასიათებლებში გენდერული ფაქტორების ნაცვლად აქცენტი სამართლებრივ და სოციალურ ასპექტებზე კეთდებოდა.

თანამედროვე ქალთა მოძრაობამ ახალი გააზრება, შინაარსი და პრიორიტეტები შეიძინა, ყალიბდება ღირებულებათა და იდეალთა ახალი სისტემა, ვითარდება და იხვეწება ფემინისტური თეორია, რომელიც მოქალაქეობრივ უფლებებზეა დამყარებული, იცვლება ურთიერთობები

ოჯახში, ყალიბდება ქცევის ახალი მოდელი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თეორიისა და პრაქტიკის შერწყმის, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, სამეცნიერო, სულიერი პრობლემების გადაჭრისადმი კომპლექსური მიდგომის ხარჯზე ქალთა მოძრაობამ ახალი ხარისხი შეიძინა.

2.3. საქართველოს ქალთა სამოქალაქო აქტივობის ისტორიული ეტაპები და თავისებურებები

ქალთა საზოგადოებრივი საქმიანობა საქართველოში მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან იღებს სათავეს. იმ დროინდელი საზოგადო მოღვაწე ქალების, ძალისხმევით დაარსდა სკოლები და პროფესიული სასწავლებლები ქალებისთვის საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებში. XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაიწყო ქალთა სასწავლებლების გახსნა კერძო ინიციატივით. სისტემატურად იბეჭდებოდა სტატიები ქალთა პრობლემების შესახებ ჟურნალებში - „ცისკარი“ და „Кавказ“- ი. საუკუნის ბოლოსთვის ქალთა სასწავლებლები თბილისის გარდა არსებობდა ქუთაისშიც წმინდა ნინოს სასწავლებელი (ეს სასწავლებელი გიმნაზიის ტოლფასი იყო). აღნიშნულ სასწავლებლებში მხოლოდ გოგონები სწავლობდნენ. 1909 წელს დაარსდა კავკასიაში პირველი უმაღლესი სასწავლებელი - ქალთა უმაღლესი კურსები, ანუ ეს სასწავლებელი ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტზე 9 წლით ადრე დაარსდა.

ქალთა საკითხების გააქტიურება და ქალის როლის და დანიშნულების შესახებ დისკუსიის გამართვა მაშინდელი პერიოდიკის ფურცლებზე ქართველი საზოგადო მოღვაწე ქალების ძალისხმევის შედეგი იყო. ამ თემის ისტორიული გზის აღსაწერად და დასახასიათებლად ნაშრომში გამოყავით სამი მნიშვნელოვანი ქალი: ბარბარე ჯორჯაძე, ეკატერინე გაბაშვილი და კატო მიქელაძე.

1882 წლიდან ეკატერინე ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის წევრი გახდა, 1897-1922 წლებში ქალთა პროფესიული სკოლის ხელმძღვანელი, 1872-1905 - ქალთა წრის დაარსების და მისი რეგიონული ფილიალების შექმნის ინიციატორი. მთელი თავისი მოღვაწეობით იგი ცდილობდა საზოგადოება დაერწმუნებინა თანასწორობის იდეის აუცილებლობასა და სამართლიანობაში.

ბარბარე ჯორჯაძე აქტიურად უწყობდა ხელს ფემინისტური იდეოლოგიის გავრცელებას საქართველოში. იგი თავის წერილში „ორიოდე სიტყვა ყმაწვილკაცების საყურადღებოდ“ ქართველი ქალების რთულ ცხოვრებაზე გვიყვება და მთავარ პრობლემად მათთვის განათლების მიღების აკრძალვას განიხილავს.

ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლის საქმეში დიდი ღვაწლი მიუძღვის კატო მიქელაძეს.

ბრიუსელის სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დამთავრების შემდეგ კატო პარიზში დასახლდა და საფუძვლიანად გაეცნო ქალთა მოძრაობის ევროპულ გამოცდილებას. 1916 წელს სამშობლოში დაბრუნებულმა კატომ დაიწყო თანამოაზრეთა შემოკრება და ქალის სამოქალაქო-პოლიტიკური უფლებებისათვის ბრძოლა. 1917-18 წლებში მან უკვე ჩამოყალიბა რეგიონული ქსელი „ქალთა ლიგა“, რომელიც დასავლეთ საქართველოს ყველა რაიონის წარმომადგენელ ქალს აერთიანებდა. მოგვიანებით საფუძველი ჩაუყარა პირველ ფემინისტურ გაზეთს - სახელწოდებით „ხმა ქართველი ქალისა“.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში კატო მიქელაძე უკვე იყენებდა იმ მეთოდებს, რომლებიც ქალთა უფლებადამცველებისთვის დღესაც აქტუალურია: მართავდა საჯარო ლექციებს, წერდა პუბლიცისტიკას ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის, ოჯახური ძალადობის, ქალთა განათლების და თანაბარი უფლებების შესახებ.

ილია ჭავჭავაძე თავისუფლად შეიძლება ჩაითვალოს XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ფემინისტური მოძრაობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენლად. იგი ქალის თანასწორ უფლებას ცნობდა საზოგადოებრივი და კულტურული მოღვაწეობის ყველა სფეროში.

ქალთა საქმიანობა ასევე მიმართული იყო სხვადასხვა საზოგადოებრივი გაერთიანებების და კავშირების შექმნისაკენ. ამგვარი სამოქალაქო ტიპის გაერთიანებების მთავარი მიზანი ქალთა განათლება და საზოგადოებრივ ასპარეზზე გააქტიურება იყო. ქალთა ორგანიზაციების მასობრივი შექმნის ტენდენციები საქართველოში 1905 წლის რევოლუციის შემდეგ გაჩნდა. გამოკვეთილ საგანმანათლებლო და საქველმოქმედო სფეროს ქალთა უფლებათა დაცვა დაემატა. 1907 წელს შეიქმნა „ტფილისის ქალთა წრის კომისია“. პირველი ნაბიჯები, რომელიც „ქალთა კომისიამ განახორციელა, იყო მოწოდების გავრცელება, რომელითაც ისინი მოუწოდებდნენ საზოგადოებას, ილიას მიერ დაფუძნებული „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფონდის“ მხარდაჭერისაკენ. ანალოგიური ქალთა ჯგუფები დაარსდა ბათუმში, სოხუმში, თელავში, სიღნაღში, ახალციხეში, გორში და სხვ.

თვალსაჩინო და მნიშვნელოვანი იყო საზოგადოება „განათლების“ მიერ წარმოებული საქმიანობა. საგანმანათლებლო სკოლას მწერალი ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთელი ედგა სათავეში. გაჩნდა ქალთა უფლებადამცველი და საგანმანათლებლო ორგანიზაციები როგორც თბილისში, ისე პროვინციებში. მათზე საკმაოდ ძლიერი იყო სოციალ-დემოკრატიული იდეოლოგიის გავლენა.

ანასტასია გედევანიშვილმა 1905 წელს დაარსა „ქალთა თანასწორობის საქართველოს კავშირი“,

რომელიც მიზნად ისახავდა ქალთა პოლიტიკურ განთავისუფლებას. აღსანიშნავია ქალთა რეგიონული ორგანიზაციები - „საქართველოს ქალთა ფოთის საზოგადოება“. მისი მიზანი იყო მუშა-ქალთა განათლება და გათვითცნობიერება. ორგანიზაციის დამაარსებელი იყო მწერალი, სოციალ-დემოკრატი ლიდია მამულაშვილი-მეგრელიძე. აღსანიშნავია, რომ რეგიონულ ორგანიზაციებს ფილიალები სოფლებშიც ჰქონდა. ასეთი ორგანიზაციების რიცხვს მიეკუთვნებოდა ორგანიზაცია „მანდილი“, რომელიც 1913 წელს გორში დაარსა მწერალმა ქალმა ანასტასია ხომტარია-ერისთავმა.

თუ ამ პერიოდის ქალთა ორგანიზაციების საქმიანობას გავაანალიზებთ, დავინახავთ, რომ ქალთა ორგანიზაციები არა მარტო კულტურულ-საგანმანათლებლო არამედ, სასოფლო-სამეურნეო მიმართულებითაც მუშაობდნენ. შესაბამისად სოფელში მცხოვრები ქალებიც ჩაერთვნენ ამ მიმართულებით საქმიანობებში.

სწორედ ამ აქტივობებმა მოამზადა საქართველოს ქალები იმისათვის, რომ სოციალურად და პოლიტიკურად აქტიურები გამხდარიყვნენ და 1918-1921 წლების დამოუკიდებელი საქართველოს საკანონმდებლო ორგანოში დეპუტატთა შორის ყოფილიყვნენ. აღნიშნული პრეცედენტი მაშინდელი დროისათვის უდავოდ მეტად პროგრესული მაჩვენებელი იყო.

III. თავი. ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები პოსტსაბჭოთა საქართველოში და მათი როლი ქალთა უფლებების ამაღლებაში

აღნიშნული თავი შედგება 3 ქვეთავისგან.

3.1. გენდერული უთანასწორობა - პოსტსაბჭოთა საქართველოს სამოქალაქო საზოგადოების აქტუალური პრობლემა

საზოგადოებაში ქალთა დისკრიმინაციის მიზეზებისადმი გენდერული მიდგომის ტრადიცია, რომელიც სქესის ბიოლოგიური და ანატომიური თავისებურებების გარდა, მოიცავს მის სოციოკულტურულ ასპექტებსაც, აქტუალური გახდა დემოკრატიული პროცედურების ინსტიტუციონალიზაციისა და მასობრივ ცნობიერებაში ლიბერალურ-დემოკრატიული ნორმებისა და ღირებულებების დამკვიდრების შედეგად. ქვეყანაში გენდერული თანასწორობის დამკვიდრება დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობის ერთ-ერთი აუცილებელი კომპონენტი და კეთილდღეობის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა, ვინაიდან მოსახლეობის დაახლოებით ნახევარს წარმოადგენენ ქალები. სამართლიანობა მოითხოვს, რომ მოსახლეობის ამ ჯგუფს შესაბამისი წარმომადგენლობა ქონდეს გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოში.

ქალთა რეალიზებას და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩართულობას მრავალი ფაქტორი უშლის ხელს, პირველ რიგში კი ეს არის სტერეოტიპული აზროვნება, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ამკვიდრებდა ქალის, როგორც "სუსტი სქესის" გენდერულ როლსა და ადგილს საზოგადოებაში. რაც შეეხება პოლიტიკაში ქალთა ჩართულობას, სტატისტიკური მონაცემები ცხადყოფს, რომ ქალთა მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში დაბალია. ქალთა დაბალი ჩართულობის საკითხი დამოკიდებულია წლობით დამკვიდრებულ გენდერული როლების აღქმაზე. ეს არის პირველ რიგში მენტალური პრობლემა. საზოგადოებრივი სტერეოტიპები ქალთა როლის შესახებ დაბრკოლებას წარმოადგენს ქალთა კარიერის დასაწყებად. ქართულ საზოგადოებაში ქალის ძირითად როლი ოჯახის მოვლა და შვილების აღზრდაა. ამგვარი დამოკიდებულებების გავლენით, ქალები ხშირად თვითონვე ირჩევენ მოირგონ უფრო პასიური და თუნდაც დაბალ ანაზღაურებადი პროფესიული როლები, იმისათვის რომ ოჯახსა და შვილების აღზრდას მეტი დრო დაუთმონ.

საზოგადოების ცხოვრება სტრუქტურირდება მასკულინური მოდელის საფუძველზე, სადაც მამაკაცები დომინირებენ და ადგენენ პოლიტიკური თამაშის წესებს. ისტორიულად ჩამოყალიბდა სოციალური წესრიგი, სადაც ხელისუფლების სათავეში მამაკაცები იმყოფებიან. პოლიტიკოსის და ასევე ზოგადად ლიდერის სტერეოტიპული მოდელი ყალიბდება მასკულინური სტანდარტის საფუძველზე, რაც ქალ ლიდერზე თავისებურ გავლენას ახდენს. იგი ყალიბდება "მამაკაცური" სტანდარტის საფუძველზე, რის გამოც ხელმძღვანელი ქალების ქცევის მანერა, ხშირად ჩაცმულობაც თავისებურ ცვლილებას განიცდის და ერთგვარად "მასკულინიზებული" ხდება. ქალების ეპიზოდური გამოჩენა ხელისუფლების მაღალ ეშელონებში რეალურ სურათს ვერ ცვლის, ვინაიდან მსოფლმხედველობრივი კლიმატი და ღირებულებითი გარემო პატრიარქალურია.

ქართულ საზოგადოებაში არსებობს ფართოდ გავრცელებული სტერეოტიპი, რომ ქალებს პოლიტიკისათვის საჭირო უნარ-ჩვევები და კომპეტენცია ნაკლებად გააჩნიათ, ასევე უფრო დაბალია მათი ინტელექტუალური შესაძლებლობების დონე მამაკაცებთან შედარებით. საზოგადოების წევრებს შორის ხშირად საკამათოა და საკმაოდ ძნელად აღიქმება ქალის შესაბამისი კვალიფიკაცია და მანევრირების უნარი. რაც შემდგომში ქალების თვითშეფასებასა და აქტიურობაზე უარყოფითად აისახება. ამგვარი შეხედულებები ყალიბდება ოჯახში, სასწავლო დაწესებულებებში, შრომის ბაზარზე, პოლიტიკაში, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით. შესაბამისად, ასეთი მიდგომა ზეგავლენას ახდენს ქალთა თვითშეფასების დონეზე.

სტერეოტიპული აზროვნების შედეგად ქალებს უჩნდებათ ეჭვი საკუთარი შესაძლებლობების, დამოუკიდებლობის შესახებ. საკუთარ თავში დაურწმუნებელი ქალები ვერ ბედავენ პოლიტიკური კარიერის დაწყებას. შედეგად არ ხდება ქალის შემოქმედებითი პოტენციალის გათვალისწინება და სრულყოფილი გამოყენება, რითაც საზოგადოება მნიშვნელოვან ადამიანურ რესურსს კარგავს.

ჩვენს საზოგადოებაში ქალების მიმართ უფრო მკაცრი მორალური სტანდარტები არსებობს, ვიდრე მამაკაცების მიმართ. როგორც წესი, მათ გაცილებით უფრო მაღალ მოთხოვნებს უყენებენ, ვიდრე მამაკაც პოლიტიკოსებს. ამიტომ ქალებს არ ყოფნით სითამამე აკეთონ ის, რაც სურთ. ქალთა წინსვლისათვის დაბრკოლებას წარმოადგენს ასევე ქალთა ფინანსური შემოსავლის დაბალი დონე, შესაბამისად მათ არ აქვთ შესაძლებლობა საზოგადოებას მიაწოდონ საკუთარი იდეები და დაპირებები, განახორციელონ ეფექტური კომუნიკაცია. ქალების სოციალურ აქტივობას ხელს უშლის ასევე ოჯახისა და ახლობლების მხარდაჭერის ნაკლებობა, რათა მან გადადგას მნიშვნელოვანი ნაბიჯი. დაბალია მათი თავისუფლების ხარისხი საკუთარი ოჯახის მხრიდან, არსებობს დროის დეფიციტი. ქალები ორმაგად არიან დატვირთულნი: ოჯახში და საზოგადოებრივ ასპარეზზე, ამიტომ მათ არ რჩებათ საკმარისი დრო კარიერის გასაკეთებლად.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო პერიოდში მთავრობამ გადადგა ნაბიჯები ქვეყანაში გენდერული თანასწორობის დამკვიდრების ხელშეწყობისთვის საკანონმდებლო ბაზის შექმნით, როგორც ექსპერტები, ასევე საზოგადოების ნაწილი მიიჩნევს, რომ საჭიროა ქალთა ხელშემწყობი კანონმდებლობის ჩამოყალიბება და რეალიზაცია. საჭიროა სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება, გენდერულად მგრძობიარე კანონმდებლობის, ინსტიტუციონალური მექანიზმების შექმნა, ასევე სპეციალური მხარდაჭერი ზომები, მაგალითად კვოტირების პრინციპის გამოყენება, დაფინანსება ქალთა წასახალისებლად, რაც შექმნის შესაძლებლობას, ქალებმა უფრო აქტიურად იმონაწილეონ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში.

საკითხის შესწავლის საფუძველზე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები არის პრაქტიკულად ერთადერთი ინსტიტუტი, რომელიც ხელს უწყობს პოლიტიკურ დისკურსში ისეთი საკითხების შემოტანას და გააქტიურებას, როგორცაა ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრა, ქალთა უფლებების დაცვა, ქალთა პოლიტიკური თანამონაწილეობის სტიმულირება და ა. შ. ასევე აღსანიშნავია, რომ გენდერულ პრობლემატიკაზე

მომუშავე ორგანიზაციებში ძირითადად ქალები არიან წარმოდგენილი და მამაკაცები ნაკლებად ინტერესდებიან გენდერული პრობლემატიკის განხილვისა და გადაჭრის გზების მოძიებით.

**ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული ადვოკატირება,
როგორც ქალთა სამოქალაქო აქტივობის ხელშემწყობი მექანიზმი**

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოში გენდერული თანასწორობის პრობლემა პოლიტიკურ დისკურსში სამოქალაქო საზოგადოების ჯგუფებმა, ძირითადად კი ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციებმა შემოიტანეს.

არასამთავრობო ორგანიზაციებისათვის საქმიანობის ძირითადი მიმართულება სახელმწიფოზე ზეგავლენის მოხდენაა, რომელსაც პოლიტიკის ადვოკატირების გზით ახორციელებენ. არასამთავრობო ორგანიზაციებს შეუძლიათ ზეგავლენა მოახდინონ და გარკვეულ შემთხვევებში შეცვალონ კიდევ მთავრობის პოლიტიკა ადვოკატირებისა და ლობირების გზით. ადვოკატირება მიმართულია გარკვეულ სფეროში დამკვიდრებული პრაქტიკის ან განსაზღვრული პოლიტიკის შესაცვლელად. მისი მიზანი არის სოციალური უსამართლობის და მარგინალიზაციის აღმოფხვრა. ადვოკატირება მოიცავს ასევე ლობირებას და გადაწყვეტილების მიმღებ რგოლზე ერთგვარი ზეწოლის მოხდენას. ის ასევე შესაძლოა მოიცავდეს სახელმწიფო ძალაუფლების კონტროლის ფუნქციას და სახელმწიფო ანგარიშვალდებულებას უზრუნველყოფას.

ქალთა ორგანიზაციების მიერ ინსტიტუციონალური ადვოკატირების გამოყენების შემთხვევების შესწავლის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ ქალთა ორგანიზაციები საქართველოში აქტიურად ამყარებენ ურთიერთობას მთავრობასთან და სახელმწიფო ხელისუფლების სხვა ორგანოებთან კონკრეტული საკითხების წინ წამოწევისა და ლობირების მიზნით, მათ შეიმუშავეს გარკვეული სტრატეგიები, ტექნიკა და ძირითადად მუშაობენ თანამშრომლობით პრინციპებზე. ზოგიერთ შემთხვევაში ქალთა ორგანიზაციები ცდილობენ დაამყარონ ერთმანეთთან კავშირი, შექმნან ქსელები, რათა მიიპყრონ მთავრობის ყურადღება და ზეგავლენა მოახდინონ გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე სხვადასხვა მნიშვნელოვანი საკითხების შესახებ.

ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების მნიშვნელოვან სეგმენტს წარმოადგენენ. მათში ვგულისხმობთ ორგანიზაციებს, რომელთა მუშაობის მთავარ მიზანს წარმოადგენს გენდერული თანასწორობის მიღწევა, ქალთა პრობლემატიკის წინ წამოწევა და მათი უფლებების დაცვა. დასავლეთის დემოკრატიული ქვეყნების და ასევე

არასამთავრობო დონორების მხრიდან გაწეული დახმარების ფონზე ქალთა ორგანიზებული ჯგუფები 90-იანი წლებიდან ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების სახით აღმოცენდა და გამრავლდა. მათი ინტენსიური რაოდენობრივი ზრდის მიზეზი იყო მთელს მსოფლიოში ქალთა და გენდერის საკითხებისადმი გაზრდილი ინტერესი, ისევე როგორც საერთაშორისო დონორების მხარდაჭერა და გავლენა. ვინაიდან სოციალისტური სახელმწიფო გამორიცხავდა თუნდაც მინიმალური სივრცის არსებობას ავტონომიური მოქმედებისათვის და ნებისმიერი თვითინიციატივის საფუძველზე განხორციელებული საჯარო აქტივობა დაკავშირებული იყო მკაცრ სასჯელთან, მსგავსი ტიპის ორგანიზაციები ახალი და უჩვეულო მოვლენა იყო ჩვენი ქვეყნისათვის. ამდენად ის დაკავშირებული იყო მთელ რიგ სიძნელეებთან. ასეთი ტიპის ორგანიზაციების ჩამოყალიბება არ მომხდარა თავისთავად, ევოლუციური გზით, საზოგადოებრივი მოთხოვნის გაჩენის შესაბამისად, არამედ ძირითადად დასავლელი პარტნიორების და დონორების პირდაპირი დახმარებით. გენდერული თანასწორობის და ქალთა გაძლიერების მიზნით დასავლელი დონორების მიერ გაცემული მატერიალური დახმარების ფონზე ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები ინსტიტუციური და ორგანიზაციული განვითარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწიეს. გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე ზეგავლენის მოხდენის მიზნით ისინი აქტიურად იყენებენ ისეთ მეთოდებს, როგორცაა საზოგადოების ინფორმირება, ცნობიერების ამაღლება, ტრენინგები კონკრეტული სამიზნე ჯგუფებისათვის, კვლევების და ანგარიშების პრეზენტაცია, აქციების ორგანიზება, სატელევიზიო გადაცემების, საჯარო განხილვების მოწყობა, კონსულტაციები, შეხვედრების გამართვა, ხელისუფლების ორგანოებისადმი და თანამდებობის პირებისადმი წერილობითი მიმართვა.

ქალთა ორგანიზაციები საჯარო გადაწყვეტილებებზე ზეგავლენას საკანონმდებლო პროცესში ჩართულობითაც ახორციელებენ. საქართველოს პარლამენტში არსებობს გენდერული თანასწორობის საბჭო, რომლის მეშვეობითაც ორმხრივი საინფორმაციო მიმოცვლა ხორციელდება. ქალთა ორგანიზაციების წარმომადგენლები პარლამენტში ახორციელებენ მათთვის საინტერესო პროექტებზე დასკვნების, შენიშვნების მომზადებას, ასევე საზოგადოების ინფორმირებას მათ შესახებ, უმეტესწილად თვითონვე ამზადებენ კანონპროექტებს, დაგროვილ ექსპერტულ ცოდნას უზიარებენ სახელმწიფო ხელისუფლების წარმომადგენლებს. ქალთა საინფორმაციო ცენტრის რეკომენდაციით, 2013 წლიდან სახელმწიფო უწყებებში გენდერის მრჩევლების დანიშვნა მოხდა. ასევე 2013 წელს შეიქმნა საქართველოს სახალხო დამცველის გენდერული თანასწორობის დეპარტამენტი.

სახელმწიფომ გენდერული თანასწორობის პრობლემის მოგვარების მიზნით, ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტიური ლობირებით შექმნა საკანონმდებლო ბაზა: 2006 წელს მიღებული იქნა კანონი ოჯახში ძალადობის წინააღმდეგ, 2010 წ. - კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ, 2011 წელს კანონში ცვლილებები შევიდა საარჩევნო კვოტებთან დაკავშირებით. 2017 წლის ზაფხულში ქალთა პოლიტიკური მონაწილეობის ჯგუფმა (Task force) საქართველოს პარლამენტში შეიტანა კანონპროექტი, რომელსაც საქართველოს მასშტაბით ხელს აწერდა 37455 ამომრჩეველი. საკანონმდებლო ინიციატივა გულისხმობდა საარჩევნო კოდექსში ცვლილებების განხორციელებას, რომლის მიხედვითაც, პარტიები და საარჩევნო ბლოკები ვალდებული იქნებოდნენ საარჩევნო სია გენდერული თანასწორობის პრინციპების დაცვით დაეკომპლექტებინათ და სიაში ყოველი მეორე განსხვავებული სქესის კანდიდატი წარმოედგინათ. აღნიშნულმა ინიციატივამ ვერ მოიპოვა მხარდაჭერა საქართველოს პარლამენტში.

3.3. გენდერული პოლიტიკის და ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტივობის შეფასება სამოქალაქო საზოგადოების (ექსპერტული ანალიზი)

მოცემული თავის ფარგლებში, კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, განხილულია ჩვენს მიერ ჩატარებული ნახევრად სტრუქტურირებული ჩაღრმავებული ინტერვიუები ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან და გენდერის ექსპერტებთან. მათ აქვთ საკმაო თეორიული და პრაქტიკული გამოცდილება და მოპოვებული აქვთ მიზნობრივი გრანტები.

ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუ მოიცავდა კითხვებს საქართველოში გენდერული თანასწორობისათვის განხორციელებული პოლიტიკის და ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლის შესახებ გენდერული თანასწორობის მიღწევის საქმეში, ასევე ქალთა ორგანიზაციების საქმიანობის ხელისშემწყობი ფაქტორების და ხელისშემშლელი ბარიერების შესახებ. თითოეული ინტერვიუ დაახლოებით 50-60 წუთი გაგრძელდა. ისინი ჩაწერეთ აუდიო დიქტოფონზე. მიღებული ინფორმაცია ცალ-ცალკე დავამუშავეთ ჩანაწერების დეტალური გაშიფვრისა და ტრანსკრიპტების მომზადების საფუძველზე.

ექსპერტული ექსპერტი, რომელიც გამოკითხვაში მონაწილეობდა, აღნიშნავს, რომ უკანასკნელ დროს საკმაოდ გააქტიურებულია ძალისხმევა გენდერული თანასწორობის მიღწევისათვის, რათა ქალებს, მამაკაცებთან ერთად ქონდეთ თანაბარი შესაძლებლობები სოციალური და

პოლიტიკური აქტივობისათვის და რესურსების თანაბარი წვდომისათვის, რაც სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების ერთერთი ძირითადი მაჩვენებელია. თუ 90-იან წლებში სიტყვა „გენდერის“ შესახებ ცოტა ვინმემ თუ იცოდა, დღეს გენდერული თანასწორობის პრობლემა ჩვენი საზოგადოების ერთ-ერთ ყველაზე უფრო აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს, დემოკრატიულობის ხარისხის მაჩვენებელია და ქვეყანას დასახული პოლიტიკური მიზნების მიღწევაში დაეხმარება.

გენდერული დისკრიმინაციის და ოჯახში ძალადობის აღმოფხვრის მიზნით ინიცირებულ და მიღებული იქნა 2006 წელს კანონი ძალადობის წინააღმდეგ, 2010 წელს კი კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ, რომელის ეხება პოლიტიკურ გაერთიანებებს და პოლიტიკასა და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ქალთა მონაწილეობის გაზრდის ხელშეწყობისაკენ არის მიმართული. გარკვეულ წარმატებად შეიძლება ჩაითვალოს პარლამენტის თავმჯდომარესთან არსებული გენდერული თანასწორობის საკონსულტაციო საბჭოს მუდმივმოქმედ სტრუქტურად გადაკეთება, რომელიც აქტიურად მონაწილეობს გენდერული პოლიტიკის დაგეგმვისა და გატარების პროცესში.

ექსპერტების უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ გენდერულ პრობლემებზე მუშაობა და გენდერული თანასწორობის რეალიზება არ უნდა იყოს მხოლოდ საერთაშორისო დონორებზე დამოკიდებული, რომლებიც თავიანთი სამოქმედო გეგმის შესაბამისად მოქმედებენ. ინიციატივა ქართული მხარიდან უნდა მოდიოდეს, რადგანაც ადგილობრივმა ორგანიზაციებმა უკეთესად იციან რა პრობლემებია და როგორ შეიძლება ამ პრობლემების გამოსწორება. გარდა ამისა გენდერული სტრუქტურები, არა მხოლოდ პარლამენტში უნდა შეიქმნას, არამედ ყველა ორგანიზაციაში, რადგან საჭიროა უფრო ეფექტურად გატარდეს ცხოვრებაში გენდერული თანასწორობა.

ექსპერტების შეფასებით წინა წლებთან შედარებით სიტუაცია იცვლება უკეთესობისაკენ, იგრძნობა ხელშეწყობა სახელმწიფოსაგან. აქტიურად წარმართული გენდერული თანასწორობის შედეგად, გაზრდილია იმ ადამიანების რიცხვიც, რომლებიც მიიჩნევენ, რომ ქალებს უნდა ქონდეთ დამოუკიდებელი ეკონომიკური შემოსავალი, რაც უზრუნველყოფს მათ თავისუფლებას. პოლიტიკურ პროცესებში ქალების მონაწილეობის მცირედი, თუმცა ზრდის დადებითი ტენდენცია შეიმჩნევა. თუ ადრე ოჯახური ძალადობის თემას არასერიოზულად უყურებდნენ, დღეს საზოგადოებაში ეს თემა აქტუალურია და მოძალადეები გაკიცხვის საგანია, ხოლო

ძალადობის მსხვერპლი ქალები უფრო თამამად ლაპარაკობენ ძალადობაზე და დისკრიმინაციაზე. ამ მონაცემებს მთელი რიგი კვლევებიც ადასტურებს, მაგრამ საჭიროა მუშაობის გამრავალფეროვნება და უფრო დახვეწილი და ეფექტური მიდგომების დანერგვა.

მათი აზრით, მნიშვნელოვანი პრობლემაა ისიც, რომ ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციებს არა აქვთ კავშირი ქალთა ფართო მასებთან, ხოლო ხშირ შემთხვევაში დონორი ორგანიზაციების მიერ გამოყოფილი თანხების განაწილებაზე მონოპოლური ვითარებაა. თანხებს ერთი და იგივე ორგანიზაციების შეზღუდული რაოდენობა იღებს.

ექსპერტების უმრავლესობას მიაჩნია, რომ არასაკმარისია სახელმწიფოს მხრიდან განხორციელებული ღონისძიებები და გამოყოფილი ფინანსები, რომ წარმატებული გენდერული პოლიტიკის განსახორციელებლად გაცილებით უფრო მეტი ფინანსური, ადამიანური და სამართლებრივი რესურსია საჭირო. მათი აზრით, ხშირად სახელმწიფო გენდერულ საკითხებზე რეაგირებას ახდენს იმის გამო, რომ საერთაშორისო თანამეგობრობის ზეწოლას განიცდის. მიუხედავად ამისა, მთლიანობაში შეიძლება ჩაითვალოს, რომ უკანასკნელ ხანებში მკვეთრად არის გაზრდილი ქალთა სამოქალაქო აქტივობა, რასაც სამოქალაქო საზოგადოება განვითარების ახალ ეტაპზე გადაყავს.

ექსპერტების უმრავლესობამ აღნიშნა, რომ გენდერულ პრობლემებზე მუშაობა და გენდერული თანასწორობის რეალიზება არ უნდა იყოს მხოლოდ საერთაშორისო დონორებზე დამოკიდებული, რომლებიც თავიანთი სამოქმედო გეგმის შესაბამისად მოქმედებენ. ინიციატივა ქართული მხარიდან უნდა მოდიოდეს, რადგანაც ადგილობრივმა ორგანიზაციებმა უკეთესად იციან რა პრობლემებია და როგორ შეიძლება ამ პრობლემების გამოსწორება. გარდა ამისა გენდერული სტრუქტურები არა მხოლოდ პარლამენტში უნდა შეიქმნას, არამედ ყველა ორგანიზაციაში, რადგან საჭიროა უფრო ეფექტურად გატარდეს ცხოვრებაში გენდერული თანასწორობა.

დასკვნა: დასკვნაში ჩამოყალიბებულია კვლევის ძირითადი შედეგები, პასუხები საკვლევ კითხვებზე, ჰიპოთეზის დადასტურება და კონკრეტული რეკომენდაციები საქართველოში ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლის შესახებ სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში და გენდერული ბალანსის მიღწევისა და პოლიტიკურად დაბალანსებული პოლიტიკის დასამკვიდრებლად, რაც გულისხმობს შემდეგს:

- საზოგადოება - ადამიანთა ურთიერთქმედებაა გარკვეულ სოციალურ, ეკონომიკურ და სულიერ პირობებში. იგი არის სხვადასხვა სოციალური ინსტიტუტების, ორგანიზაციების და მექანიზმების სისტემა. ინგლისელი სოციოლოგის თომას ბოტომერის აზრით, ეს არის ხალხის დიდი ერთობა, რომელიც სოციალური ორგანიზაციის კომპლექსურ ნიმუშში ერთობლივად ახორციელებს სოციალურ ცხოვრებას. სამოქალაქო საზოგადოება კი ყველაზე უფრო გავრცელებული დეფინიციის თანახმად, პიროვნებების სპონტანური თვითმმართველობისა და მოქალაქეთა მიერ ნებაყოფლობით ჩამოყალიბებული ასოციაციებისა და ორგანიზაციების სფეროა, რომელიც სახელმწიფოს მხრიდან პირდაპირი ჩარევისა და თვითნებური რეგლამენტაციისაგან კანონით არის დაცულია. შესაბამისად, ჯანსაღი სამოქალაქო საზოგადოების არსებობა ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია.
- სამოქალაქო საზოგადოებს და მისი სტრუქტურები უზრუნველყოფენ კოლექტიური ცხოვრების დემოკრატიული ფორმის მდგრადობას, საზოგადოების ევოლუციის, კულტურის და თვითგანვითარების, კონფლიქტების დარეგულირების და სხვ. პროცესებს.
- ამიტომაც, საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების არსებობის აქტუალურობას განსაზღვრავს ჩვენი ქვეყნის მისწრაფება, შექმნას სტაბილური დემოკრატია, განვითარებული სამოქალაქო საზოგადოებით, სადაც დემოკრატიული ღირებულებები გადაიქცევა დამკვიდრებულ და გაზიარებულ წესებად და ნაკლებად იარსებებს სახელმწიფოს ავტორიტარიზმისაკენ გადახრის საფრთხე.
- საზოგადოების დემოკრატიული ტრანსფორმაციის თეორიული კონცეფციები და პრაქტიკა გულისხმობს ადამიანთა საზოგადოებრივი ცნობიერების, გარკვეული ღირებულებების, პოლიტიკისა და მართვის მოდელებს. მიიჩნევენ, რომ პოლიტიკური, მმართველობითი და სულიერი ზემოქმედების ობიექტს აქვს თვითგანვითარების ის უნარი, ამიტომ სუბიექტმა თვითრეგულირების მექანიზმზე ისეთი ზემოქმედება უნდა მოახდინოს, რომელიც მათ მაქსიმალურ თავისუფალ განვითარებას უზრუნველყოფს. როგორც საზოგადოების განვითარების ისტორიამ და პრაქტიკამ გვიჩვენა, თეორია არ პასუხობს ყოველთვის იმ

კითხვებს, რომლებსაც აყენებს სოციალური სინამდვილე. მის განხორციელება დამოკიდებულია ისტორიულ, სოციალურ, კულტურულ და ბევრ სხვა ფაქტორზე, რომლის გათვალისწინება, წინასწარ გათვლა და შედეგების გამოცნობა სიძნელეს წარმოადგენს.

- ქალთა ორგანიზაციების როლი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან პოლიტიკური ძალაუფლების და რესურსების არათანაბარი ხელმისაწვდომობის პირობებში, ისინი უზრუნველყოფენ ქალთა მიზნებისა და ინტერესების არტიკულაციის ათვის საჭირო განსხვავებული არხებს. ამასთან ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები საქართველოში არის პრაქტიკულად ხელს უწყობენ ისეთი სამოქალაქო ღირებულებების დამკვიდრებას, როგორცაა გენდერული თანასწორობა და სამართლიანობა. ქალთა ორგანიზაციები ასრულებენ კრიტიკულ როლს გენდერული დღის წესრიგის ჩამოყალიბებასა და წინ წამოწევაში სახელმწიფო დონეზე.
- თანამედროვე ეტაპზე ქალთა დისკრიმინაციის აღმოფხვრის საკითხი საზოგადოების დემოკრატიული განვითარების სულ უფრო და უფრო აქტუალური საკითხი ხდება. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია გენდერული უთანასწორობას მიაკუთვნებს გლობალურ პრობლემათა რიცხვს და რეკომენდაციას უწევს წევრ სახელმწიფოებს შეცვალონ არსებული გენდერული მოდელები, რომლებიც პატრიარქალურ მიდგომებსა და ორმაგ სტანდარტებს ეყრდნობიან, შესაბამისად სამოქალაქო საზოგადოებისთვის, როგორც დემოკრატიის სადარჯლოზე მყოფი ფენომენისთვის ძალზედ მნიშვნელოვანია გენდერული თანასწორობის ღირებულებების გაზიარება, რეალიზება და ჩვენს ცხოვრებაში დამკვიდრება .
- ქალთა ორგანიზაციების მიერ გაწეული ძალისხმევის მიუხედავად, ქალთა დისკრიმინაციის პრობლემა საზოგადოებაში კვლავ აქტუალურია. "საქართველოში არსებული არასამთავრობო ორგანიზაციების, დაახლოებით 12% გენდერის თემაზე მუშაობს. შეიძლება ითქვას, რომ ეს რიცხვი არცთუ ისე მცირე, თუმცა მათ ხელთ არსებული რესურსი და გადაწყვეტილების მიღების ბერკეტი, არასაკმარისია მნიშვნელოვანი სოციალური ძვრების დასაწყებად."

- სახელმწიფო პოლიტიკასა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესზე ზეგავლენის მოხდენის მიზნით ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები ახორციელებენ ადვოკატირების კამპანიას, რომელიც თავის მხრივ მოიცავს შეხვედრებში, დებატებში მონაწილეობის მიღებას, კონფერენციების ორგანიზებას, საზოგადოების მობილიზებას, აქციების, დემონსტრაციების ორგანიზებას, კვლევების წარმოებას, კანონპროექტების შემუშავებას და ლობირებას, აქტიური ვებ-გვერდების და სოციალური მედია ანგარიშები წარმოებას, სხვადასხვა ღონისძიებების ორგანიზებას საინფორმაციო საშუალებების ყურადღების მისაპყრობად.
- ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული საქმიანობის ეფექტურობაზე ზეგავლენას ახდენს საერთაშორისო მხარდაჭერა, ხელისუფლების წარმომადგენლებთან კარგი ურთიერთობა, ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების მფლობელობაში არსებული მატერიალური და არამატერიალური რესურსები.
- ძირითადი წინააღმდეგობები, რომლებსაც ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები აწყდებიან მოღვაწეობის პროცესში არის: უცხოურ დონორებზე ფინანსური დამოკიდებულება, ქალების და მთლიანად საზოგადოების მხრიდან ნდობის და მხარდაჭერის ნაკლებობა, ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და სამთავრობო დაწესებულებებს შორის ურთიერთობის ამბივალენტური ხასიათი. ეს უკანასკნელი გამოიხატება იმაში, რომ ერთის მხრივ მიმდინარეობს აქტიური კონსულტაციები მათ შორის, ხოლო მეორე მხრივ სუსტია "უკუკავშირი" ხელისუფლების მხრიდან. ხელისუფლება არ იღებს ქალთა ორგანიზაციებთან სრულყოფილ პოლიტიკურ დიალოგში მონაწილეობას და რეალური ცვლილებების მოსახდენად არ ავლენს საკმარის პოლიტიკურ ნებას.
- ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები აქტიურად ლობირებენ ქალთა ინტერესებს საკანონმდებლო დონეზე, ასევე მუშაობენ გენდერული გათვითცნობიერების კუთხით, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ ქალის როლის სათანადო გამოკვეთა პოლიტიკურ ასპარეზზე ვერ ხერხდება. „მათ წარმატებებს აქვთ ფრაგმენტული ხასიათი, ქალთა ორგანიზაციები ჯერჯერობით ვერ ახერხებენ სახელმწიფო დონეზე აქტიური ლობირება გაუწიონ ქალთა ინტერესებს, სუსტია მათი გავლენა საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაზე.“ ამიტომ კარგი იქნება თუ

ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები მეტ ყურადღებას დაუთმობენ საზოგადოებასთან და მასმედიასთან თანამშრომლობას, კიდევ უფრო გააქტიურებენ გენდერული პრობლემატიკის ადვოკატირებას სახელმწიფო დონეზე.

- მიუხედავად მცდელობის, მთელი რიგი გატარებული ღონისძიების და ამ მიმართულებით მიღწეული პროგრესისა, არასამთავრობო სექტორი საქართველოში ვერ გახდა საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრების მნიშვნელოვანი აქტორი. აშშ-ს განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ გამოქვეყნებული არასამთავრობო ორგანიზაციების მდგრადობის ყოველწლიური ინდექსის მიხედვით, "საქართველოს სამოქალაქო საზოგადოება ბოლო წლების განმავლობაში უცვლელად იმყოფება მდგრადობის კატეგორიაში, რომელიც „წრეზე ბრუნავს“, დადებითი თუ უარყოფითი მიმართულებით სვლის გარეშე."
- საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერებისა და ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლისა და ქალთა აქტივობის გაზრდისათვის, რაც დღევანდელი დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია, მიზანშეწონილი იქნება შემდეგი წინადადებების გათვალისწინება:
- ფულადი სახსრების ნაკლებობა, როგორც უკვე აღინიშნა, მნიშვნელოვანი ბარიერია ქალთა აქტივობისთვის. კარგი იქნება თუ შემუშავდება სპეციალური მხარდამჭერი პროგრამები, რომლებიც გასცემენ გრანტებს. მსგავსი ფონდები არსებობენ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში. ერთ-ერთ საუკეთესო მაგალითად შეიძლება ვახსენოთ „ემილის ლისტი“, რომელიც დაარსდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში 1985 წელს. მისი მიზანია ქალი კანდიდატების რეკრუტირება, მათთვის ფინანსური დახმარების გაწევა და ქალი ამომრჩევლების მხარდამჭერის მობილიზება მთელი ქვეყნის მასშტაბით.
- საკანონმდებლო ბაზის ექსპერტიზა;
- სახელმწიფო ინსტიტუციური მექანიზმების ფორმირება და ყველა უწყების სამოქმედო გეგმაში ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების რეკომენდაციების გაცნობა და გენდერული პარამეტრების, როგორც საინდიკატორო ფაქტორის შეტანა, საბიუჯეტო და საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავებისას მათი გათვალისწინება

- გენდერული სტატისტიკის და მონაცემების გაუმჯობესება და დახვეწა;
- ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ ქალთა უფრო ფართო მასების ჩართვა თავიანთ საქმიანობაში;
- ბაზის შექმნა ქალთა პროფესიული მონაცემების მიხედვით, რომელიც მისცემს საშუალებას ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციებს რეკომენდაცია გაუწიონ სათანადო კადრებს ვაკანსიების დასაკავებლად;
- ანალოგიური მექანიზმების შემუშავება პოლიტიკური პარტიებისთვის. პრეზიდენტის აპარატში სპეციალური კომისიის შექმნა, ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციების მონაწილეობით, რომელიც კონტროლს გაუწევს ქალთა დასაქმების საკითხს;
- სამშვიდობო მოლაპარაკებებში ქალთა ჩართვა;
- ქალთა სამართლებრივი განათლების დონის ამაღლების უზრუნველყოფა;
- ინფორმაციულობის ზოგადი დონის ამაღლება ქალთა სამოქალაქო აქტიობასა და პოლიტიკაში ჩართვის აუცილებლობის შესახებ და სხვადასხვა დონეზე საგანმანათლებლო პროგრამების ინიცირება;
- ქალებისთვის და გოგონებისთვის ისეთი პროგრამების განხორციელება, რომელიც ხელს შეუწყობს მათი თვითშეფასების უნარის გაძლიერებას და მათ თავდაჯერებულ და მიზანსწრაფულ ადამიანებად აქცევს;
- მასმედიის საშუალებების: პრესის, ტელევიზიის, რადიოს, პოლიტიკური პარტიების, არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ აქტიური მუშაობის ჩატარება მედია კამპანიების ჩატარება, რომელიც ხელს შეუწყობს ქალთა საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ აქტიობას და ამ მიმართულებით ჟურნალისტთა შესაძლებლობების გაძლიერებას;
- საზოგადოებრივად და პოლიტიკურად აქტიური ქალების პოპულარიზაცია და შემდგომი ხელშეწყობა;

დისერტანტის აკადემიური გამოცდილება

სამეცნიერო ნაშრომები და პუბლიკაციები

1. „ქალთა პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის შემაფერხებელი ფაქტორები საქართველოში: ექსპერტული ანალიზი“, რეფერირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „პოლიტო/ლოგოს“, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, I გამოცემა, ივლისი, 2019 წ.
2. „ქალთა ორგანიზაციების მოღვაწეობის ანალიზი საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების თვალსაზრისით“, სამოქალაქო განათლების მიმოხილვა, N I, სამოქალაქო განათლების ლექტორთა ასოციაცია, 2015
3. "სოციალური კაპიტალის შეფასება საქართველოს დემოკრატიული განვითარების კონტექსტში", საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი "კავკასია და მსოფლიო", N20, თბილისი, 2015
4. „სამოქალაქო საზოგადოებასა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობის ფორმები და ხასიათი თანამედროვე საქართველოში“, კრებული „სამოქალაქო განათლება საქართველოში: მიღწევები და პერსპექტივები“, სამოქალაქო განათლების ლექტორთა კონფერენციის მასალები, თბილისი 2014
5. „გენდერული თანასწორობის პრობლემები და პერსპექტივები საქართველოში“, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, XI, თბილისი 2013– 2014
6. სამოქალაქო საზოგადოება (დამხმარე სახელმძღვანელო), სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011
7. “სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების ძირითადი ტენდენციები საქართველოში“, მედია, პოლიტიკა, საზოგადოება, სოციალურ მეცნიერებათა აქტუალური პრობლემები, თბილისი, 2011
8. “სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება საქართველოში: განვითარება და პერსპექტივები“, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „კავკასია და მსოფლიო“, 2011, N 11 (ინგლისურ ენაზე)
9. „გენდერული თანასწორობა და ქართული პოლიტიკა“, “საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „კავკასია და მსოფლიო“, 2010, N 9 (ინგლისურ ენაზე)

10. “ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში”, “საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „კავკასია და მსოფლიო“, 2010, N 8 (ინგლისურ ენაზე)
11. “ქალთა არასამთავრობო ორგანიზაციები სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბების პროცესში”, პიროვნება, კულტურა, საზოგადოება, თბილისი, 2010
12. “სამოქალაქო კულტურა – სტაბილური სამოქალაქო საზოგადოების გარანტი”, პოლიტიკის მეცნიერებათა საკითხები 2008 კრებული I, პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, საქართველო
13. მონოგრაფია “სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირება საქართველოში”, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალი, თბილისი, 2006

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციები:

1. „სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპები საქართველოში“, აბრეშუმის გზის მე-14 საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „გლობალიზაცია: ტენდენციები და პერსპექტივები“. 11-12 ოქტომბერი, 2019 წ.
2. „ქალის სოციალური და პოლიტიკური როლი ისლამში“, საქართველოს და ირანის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობებისადმი მიძღვნილი მეოთხე საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 20.12.2018

Caucasus International University
Faculty of Social Sciences
Doctoral Educational Program in Political Sciences

Right of Authorship

Maia Tsurtsunia

“The Role of Women Organizations in the Process of Formation Civil Society in Georgia”

Abstract dissertation Presented for the degree of Doctor of Political Science

Tbilisi, 0142, Georgia

2020

Scientific work is done at the faculty of social sciences
Doctoral Educational Program in Political Sciences

Research Director:

Tamar Kiknadze

Doctor of political sciences

Caucasus International University

Associate Professor

Official reviewers:

1. Lela Iakobishvili-Piralishvili

Doctor of Philosophy

Tbilisi State Academy of arts

Associate Professor

2. Mamia Surmava

Doctor of Philosophy

Tbilisi State University

Associate Professor

Defense of the thesis will take place on Jun 04, 2020, 15:00 pm, in the Dissertation Council of the Caucasus International University Faculty of Social sciences

Address: 0141, Chargali Str. CIU, Building 1, Room 305

Read the thesis is possible in the library of the Caucasus international University

Secretary of the Dissertation Board

Petre Mamradze,

Associate Professor of the Caucasus international University

Resume

The thesis provides the assessment of effectiveness of the women NGO-s in the process of development of the civic society, protection of women's rights and interests and establishment of gender equality in the country. The opus deals with the analyses of the influence of the women NGO activities over the decision-making process of public entities and governing structures. Some major factors contributing to the successful implementation of those influences together with the circumstances that obscure their positive implications are highlighted herein as well.

The thesis contains the introduction, three chapters and nine sub-chapters. The bibliography is provided in the appendix.

The first chapter gives the conceptual analyses of the notion of the Civic Society in general, followed with some insights of basic particularities related to the process of origin and development of civic society in the Post Soviet Georgia and of some intrinsic behavioral trends in the country. The understanding of the civic society has its history and evolution. More and more frequent referral to this term started in the XVIII c. Europe, while in earlier times this notion had not been given any considerable attention to, due to the generally accepted theory that the state and the society represented an undividable unity.

All important theoretical concepts about the civic society and approaches towards it are examined herein. Provided that the research is focused on the assessment of the role of women NGO-s and of the effectiveness of their activities throughout the country, the Civic Society Concept offered by Michael Edwards has been chosen as the model one out of the wide range of researches on the issue. According to this particular concept, which we consider as the most specific and relevant due to its foundation on the most visible and measurable parameters and indicators- the three functions and roles of any civic society are crucial. They are as follows: Civic Society as the way of associational life, good society and public sphere. The separation of civic society functions

and their analyses give much better possibilities for more true assessment of initiatives, programs and activities of civic organizations.

All theorists of civic society are unequivocal on its assessment that it is the sphere of community life made of various groups of people organized voluntarily and autonomously on the bases of self-organization and self-governance that represent the interim agent between the State and the Business. The civic society contains numerous organizations, movements, unions, formal and informal associations. The civil society is the field, where general public unite voluntarily under public initiatives, act independent of the state, and undertake collective measures and efforts to reach particular goals. The recent past has been marked out by the considerable increase of the number of NGO-s – one of the most effective instruments of the civil society and of their influence over the public sphere.

The second chapter of the thesis deals with the activities of civil society related to the issue of gender equality and gives the retrospect of public activities of Georgian women in the country in this particular area.

Though relatively new a topic throughout the academics, the issue that gender is directly intertwined within the context of civil society is widely debated view. The theory and practice of civic society itself originated within the strictly stratified patriarchal system. Both the civic society and public space were monopoly of their male members, thus the understanding of citizenship was totally related to the masculine phenomenon. Activities of female members of the society were quite limited and basically focused on personal sphere of the negligible scale.

Following the 1980-es the feminist researches have casted doubts upon the existing theories on civil society and definitions given therein. Many claims and objections were put forward. Based on the analyses of the history of feminist movement that is one of the topics of this chapter, it has undoubtedly been established that the feminist movement is directly connected with the civic society. The history of feminist activist groups of the late XIX- early XX cc. provide good example of the very successful organization of associative groups (that are one of the basics of any civic society)

of women, well articulated expression of their requirements and interests, demands for their rights, all through the effective use of different tools and ways provided by the civic society.

In 19th Century in Georgia similar issues were put forward and gradually gained their significance. Thanks to the activities of the group of Georgian female public figures and their cooperation with the press the topics of the women's role and destination within the society became widely discussed. The three most famous celebrities of that woman activist group, Barbare Jorjadze, Ekaterine Gabashvili and Kato Mikeldze and their legacy is particularly highlighted in this chapter. This overview gives a good insight of the origin and early stages of women's movement in Georgia.

The third chapter provides the overview of the undertaken research. The strategies and mechanisms employed by the women organizations to influence the decision-making process of the public and government bodies are analyzed in details, examples of the most notable cases of public support and recommendations given are provided and the results of successful advocacy of female issues are delivered. Institutional procedures and means of provision of aid and consultation used by the women's organizations during the process of advocacy are explained. With this being said, some obstacles that diminish women's organizations to the level of technical expertise only, instead of them being the active participants in the decision-making are brought to light.

For the research purposes the methodology of the semi- structural in-depth interviews has been employed, with the target group made of the experts in the female issues, who, at the same time are the representatives of women NGO-s, their heads and/or the project managers in the respective field. All of them are well experienced and equipped with theoretical knowledge and practical know-how and have won several target-grants. They were connected through the information kindly provided by the organization "Women's Fund in Georgia."

Promotion of gender equality, general observation of female rights, facilitation of more direct engagement of women in political life of the country, campaigns against gender discrimination, harassment and domestic violence, protection of economic rights and independence of women are the basic issues that are on the agenda of women's NGO-s in Georgia.

The respective activities for the achievement of these aims include: various researches and polls, reach-outs, trainings, TV and radio talk shows, free legal advisory meetings, face to face meetings, legal initiatives and critical study of the related legislation, sharing expertise and experience, know-how, organization of conferences and workshops.

The considerable increase of activities of the women in the voluntarily organized public sphere and bringing to daylight of broad spectrum of female problems can be attributed to the activities of women's NGO-s. Intercommunication within the network of women's NGO-s has also been improved and many of them are now actively cooperating with media. Public awareness on gender issues has greatly been increased thanks to these quite diverse activities. The attempts of women's NGO-s to gain the influence over the public policy –making through various leverages is the most important trend of current times. For this purpose they closely cooperate with official entities. Despite some really important achievements, it hasn't yet been possible to launch a real public movement of female citizens of the country due to still persistent social and cultural norms, that quite frequently are discriminative towards women. Besides, the country lacks any longstanding tradition of mass public movements whatsoever. On the background of economic difficulties this issue has not yet won sufficient number of supporters. Increase of public awareness on gender issues and establishment and further development of Gender institutional leverages and tools can be regarded as the most valuable credit of women's NGO-s on the way of building of solid civic society with deep -rooted democratic institutions and culture. Generally the situation looks quite promising in terms of achieving gender equality throughout the country in the not very far prospect.

The research has revealed that women's NGO-s in Georgia have accumulated considerable knowledge and experience enabling them to positively influence the processes leading to the irreversible establishment of effective civic society on the principles of equality, cooperation and mutual respect. Establishment of new and the empowerment of already active strong networks of females, their cooperation with business and public sectors on the principles of mutual benefit will create a solid frame for the women of Georgia to be the respected and rightful citizens of the country, not the subordinates or secondary ones.

Some conclusions and recommendations based on the results of the research are provided in the final part of the thesis. Bibliography is given at the end.

Conclusions and recommendations based on the results of the research will enable the interested public to understand in details the role of the woman's NGO-s in the process of development and farther improvement of the civic society in the country as well as for her further democratization in general.

The civic society in the country has been undergoing considerable positive structural modifications towards the better state where the gender equality is coming to be its undividable component. Based on the results of this research more detailed and in-depth studies of the problematic issues related to gender equality can be undertaken in future. We also hope that its outcomes might be useful for training coerces and programs in related fields. Moreover, the results can be used during the process of elaboration of the state policy towards civic society improvement and gender equality as well as during the preparation of the relevant legislation.

In conclusion, let me express the sincere hope that the material obtained throughout the research together with conclusions and some of the generalizations provided in these theses will, at list to some extend narrow the gap that is still noticeable in Georgia in the field of political sciences in general and public activity and gender equality issues in particular.